

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA

**ČESKÁ REPUBLIKA 2020:
OBČANSKÁ SPOLEČNOST
A ODBORNÍCI
NABÍZÍ ŘEŠENÍ,
POLITICI JE BRZDÍ.**

Národní zpráva
české koalice Social Watch 2020

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝVOJI V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ROZVOJE
A ODSTRAŇOVÁNÍ NEROVNOSTÍ

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA

**ČESKÁ REPUBLIKA 2020:
OBČANSKÁ SPOLEČNOST
A ODBORNÍCI
NABÍZÍ ŘEŠENÍ,
POLITICI JE BRZDÍ.**

**Národní zpráva
české koalice Social Watch 2020**

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝVOJI V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ROZVOJE
A ODSTRAŇOVÁNÍ NEROVNOSTÍ

**ČESKÁ REPUBLIKA 2020:
OBČANSKÁ SPOLEČNOST
A ODBORNÍCI NABÍZÍ ŘEŠENÍ,
POLITICI JE BRZDÍ.**

Národní zpráva české koalice Social Watch 2020

Editorka: Magdalena Šípka

Odborná konzultace: Ondřej Lánský, Tomáš Tožička

Jazyková korektura: Pavel Trkal

Grafický návrh sazba: Lukáš Silný

Vydavatel:

Social Watch, z.s.
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel.: +420 272 737 077
www.socialwatch.cz

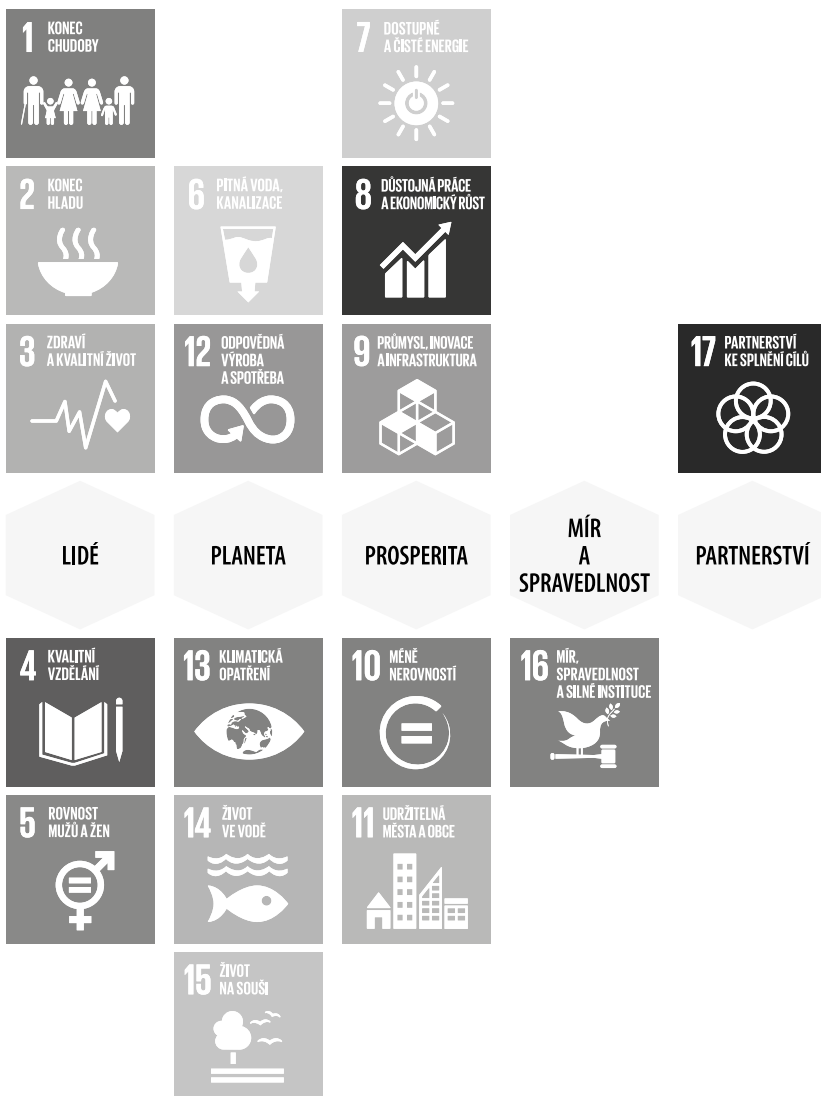
Rok vydání: 2020, vydání první

ISBN 978-80-270-8056-4

Projekt *Monitoring stavu lidských práv v České republice s ohledem na Pekingskou akční platformu, Cíle udržitelného rozvoje a klimatickou akci* finančně podpořila Rosa-Luxemburg-Stiftung e.V., zastoupení v České republice. Za obsah je odpovědný vydavatel.

Publikaci dále podpořil projekt Udržitelná Evropa pro každého, který je realizován za finanční podpory Evropské unie. Sdělení nereprezentuje názory Evropské komise a za jeho obsah odpovídají výlučně jeho autoři a autorky.

OBSAH

Úvod	6
<i>Magdalena Šipka</i>	
LIDÉ	
Problematika AIDS (cíl č. 3)	8
<i>Michael Jettmar</i>	
Situace sociálně znevýhodněných žáků (cíl č. 4)	12
<i>Zbyněk Němec</i>	
Rovnost žen a mužů (cíl č. 5)	16
PROSPERITA	
Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny I (cíl č. 8)	19
<i>Jiří Šteg</i>	
Šedá ekonomika (cíl č. 8)	24
<i>Šárka Homfray</i>	
Vybudovat odolnou infrastrukturu, podporovat inkluzivní a udržitelnou industrializaci a inovace (cíl č. 9)	28
<i>Jiří Šteg</i>	
PLANETA	
Inkluzivní a udržitelná města a obce (cíl č. 11)	29
<i>Michaela Pixová</i>	
Přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládnání jejích dopadů (cíl č. 13)	32
<i>Daniel Vondrouš</i>	
MÍR	
Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních (cíl č. 16)	37
<i>Anna Šabatová</i>	
Vývoz zbraní (cíl č. 16)	46
<i>Peter Tkáč</i>	
PARTNERSTVÍ	
Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování (cíl č. 17)	49
<i>Tomáš Tožička</i>	

Úvod

V březnu tohoto roku Česká republika poměrně rychle a účinně zareagovala na pandemii COVID-19. Ačkoli vláda zavedla potřebná opatření, bez skupin aktivních občanů by málokterá z nich byla proveditelná. Byli jsme svědky neuvěřitelné mobilizace občanské společnosti, nešlo jen o šití roušek, ale také 3D tisk štítů pro zdravotnický personál, nákupy pro seniory, sbírky pro samoživitelky a samoživitele, transformaci výuky na všech vzdělanostních úrovních a další. Některá vládní opatření se však nakonec ukázala jako protiústavní, jak ve svém příspěvku uvádí Anna Šabatová.

Podobně jako pro případ pandemie, tak i pro jiné situace máme v České republice odborníky a odbornice, kteří vědí, jak je účinně zvládnout. Vznikly plány pro zmírnění mnohých ohrožujících jevů jako je postupující klimatická změna projevující se suchem, násilí na ženách, znevýhodnění sociálně slabých dětí ve školách. Možná proto, že se tyto problémy nejeví jako příliš akutní, chybí politická vůle k jejich provedení. Nelze přitom namítat, že by tyto problémy veřejnost nevnímala, jelikož z průzkumů veřejného mínění vyplývá, že 84 % veřejnosti si přeje posílit prevenci násilí na ženách¹ a 73 % populace považuje úbytek vody spojený s klimatickou krizí za zásadní.² Nejsou to tak nevnímaví a sobečtí občané, jak je nám mnohdy podsouváno, kteří brání systémovým změnám, ale spíše politici, kteří vytváří určitý obraz velmi zahořklého voliče reagujícího především na populismus.

Realizace smysluplných opatření, která mohou zmírnit například nástup klimatické krize nebo nerovnosti mezi lidmi, tak zůstává na jednotlivcích a skupinách, které se snaží například udržovat vodu v krajině, informovat o stavu klimatu, propojovat vyloučené skupiny obyvatel s okolím nebo podporovat násilím ohrožené ženy nebo děti. Tyto aktivity se často nesetkají se strukturální podporou, ať už jde o omezování dotací pro neziskové organizace zabývající se genderem, z hlediska změn klimatu nesmyslné návrhy v podobě rozšíření přehrad či stavby kanálu Dunaj-Odra-Labe nebo přesunutí asistentů pedagoga do nižší platové třídy. V některých případech jde prostě o „pouhou“ ignoraci faktů – jako skutečnosti, že lidé s nejspolehlivější virovou náloží HIV nemohou nikoho nakazit nebo že Česká republika stále nemá v zákonech dostatečně zakotven zákaz fyzických trestů na dětech. Bez politické vůle a systémových řešení jsme bohužel na tak rozsáhlé sociální a ekologické problémy krátkí.

Tato zpráva zahrnuje příspěvky dvojího druhu. Jsou to konkrétní zprávy monitorující vybrané oblasti týkající se tzv. Cílů udržitelného rozvoje: změny klimatu, situaci v institucích, partnerství s rozvojovými zeměmi, situaci české ekonomiky a situaci lidí v šedé ekonomice. Dále se jedná o kratší texty zaměřené spíše na konkrétní kauzy: situace lidí žijících s HIV,

1 Srov. s <https://www.amnesty.cz/news/4354/proc-potrebuje-ceska-republika-istanbulskou-umluvu>

2 Srov. s <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/80-procent-cechu-vnima-zmeny-klimatu-jako-vazny-problem-nejvir~8ce999fae15511e9b259ac1f6b220ee8/>

sociálně znevýhodněné děti v českém školství, otázka udržitelných měst v ČR a vývoz zbraní. Zpráva také obsahuje příspěvek, který vychází z *Monitorovací zprávy ke genderové rovnosti*, kterou Social Watch vydal v červnu 2020³.

Anna Šabatová ve svém textu upozorňuje na nedostatečně zákonně zakotvený zákaz fyzických trestů u dětí a zmiňuje návrhy na zřízení pozice zvláštního dětského ombudsmana. Zbyněk Němec monitoruje situaci dětí ze sociálně slabších rodin v rámci vzdělávacího systému a upozorňuje na segregované třídy. Příspěvek Michaely Pixové se zabývá problémem udržitelných měst a upozorňuje na tristní situaci ohledně předraženého nájemního bydlení. Daniel Vondrouš analyzuje jednání politiků v oblasti klimatu, přičemž uvádí, že chybějící rozhled našich politiků a úředníků tak musí nahrazovat improvizace občanů: sázíme stromy, chytáme vodu, šijeme roušky, třídíme. Samozřejmě, že bez zapojení lidí by to nešlo. Ke skutečné změně ale potřebujeme, aby ti, co je za to platíme, lépe dělali svou práci.⁴

Magdalena Šipka, editorka zprávy SW

3 Monitorovací zpráva Social Watch k genderové rovnosti 2020. Dostupné z WWW: <http://www.socialwatch.cz/?p=1124>

4 Viz kapitola Daniela Vondrouše o nesrozumitelné klimatické politice vztahující se k cíli 13.

Problematika AIDS

Cíl 3 – Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku

Michal Jettmar, předseda české pobočky Sestry věčné radosti

Konkrétní cíl: 3.3 Do roku 2030 ukončit epidemii AIDS, tuberkulózy, malárie a zanedbávaných tropických nemocí a bojovat proti hepatitidě, vodou přenášeným nemocem a ostatním přenosným nemocem

Úvod do problematiky HIV/AIDS

HIV je virus, který se přenáší z člověka na člověka. Řadí se k nevléčitelným nemocem, které lze ale při dodržování všech povinností a včasné diagnostiky velmi úspěšně léčit. Přenáší se z matky na dítě, krví a sexuálním stykem. Při nedodržování léčby má destruktivní účinky na lidskou imunitu a přechází v onemocnění AIDS. Onemocnění AIDS je souběhem několika vážných onemocnění, které u člověka propukají díky poškozené imunitě.

Počty lidí s HIV/AIDS v ČR

Měsíční hlášení o počtech osob žijících s HIV/AIDS vydává Národní referenční laboratoř pro HIV/AIDS (NRL) při Státním zdravotním ústavu. V roce 2019 bylo nově diagnostikováno celkem 222 případů. Podle kumulativních údajů tedy v České republice žilo k 31. 12. 2019 celkem 3590 osob, z toho je 674 AIDS nemocných, přičemž 311 osob na nemoc AIDS již zemřelo (údaj se počítá od roku počátku sledování statistik – 1985, vznik Národní referenční laboratoře pro HIV/AIDS)¹. Muži mající sex s muži² tvoří 66 % osob žijících s HIV v Česku.³ Další skupinou jsou heterosexuální muži a ženy, těch je 25,2 %. Injekční uživatelé

1 Viz.: <http://www.szu.cz/tema/prevence/zpravy-o-vyskytu-a-sireni-hiv-aids-za-rok-2020>

2 Do této skupiny patří muži homosexuální, bisexuální, pansexuální, případně i převážně heterosexuální muži, kteří takzvaně experimentují. Rozhodně nelze tuto skupinu souhrnně označit za homosexuály. Klíčový je v tomto případě druh sexuální aktivity, který se neomezuje jen na jednu sexuální orientaci.

3 Tento údaj je důležitý zvláště pro brzkou diagnostiku nemoci, která je klíčová pro účinnou léčbu.

drog (muži a ženy dohromady) tvoří nízkých 2,7 % nemocných.⁴ Reálné číslo osob žijících s HIV v České republice je ale patrně vyšší, jelikož odborníci se shodují na tom, že je v ČR přibližně 700 osob, které o svojí diagnóze neví.

Vývoj prevence HIV/AIDS v ČR

V ČR se problematikou HIV/AIDS zabývají státní i nestátní organizace a instituce. Patří mezi ně mimo jiné expertní skupina při Úřadu vlády, která se skládá ze zástupců vlády, odborníků z řad preventistů, lékařů a zástupců nestátních neziskových organizací. Česká republika také disponuje manažerkou národního programu boje proti AIDS. Ta má za úkol ve spolupráci se zmíněnými organizacemi připravovat *Národní strategii boje proti AIDS*.⁵ Tento dokument informuje o práci a aktivitách, které se v daném tématu již realizovaly. Dokument zároveň specifikuje celou řadu doporučení činností, programů a preventivních a osvětových aktivit, které mají za cíl snížení počtu nových případů HIV infekce. U některých aktivit uveřejněných v dokumentu ale bohužel nedošlo k realizaci.

Testování na HIV je v ČR sice relativně dostupné pro klienty z velkých měst, ale stále chybí více poradenských míst nabízejících toto testování. Nejčastěji probíhá bezplatnou a anonymní formou, v kamenných poradnách a v mobilních testovacích místech – sanitkách. V loňském roce proběhl také pilotní projekt sebetestování, tzv. rychlotesty byly *Českou společností AIDS pomoc* zasílány zájemcům přímo do domu. Celkem bylo distribuováno 580 testů osobám v nejrizikovější skupině. Testování na HIV jako formu účinné prevence šíření nemoci je nutné ze strany státu dostatečně finančně podporovat. Prevence je totiž o mnoho levnější než léčba.

Cenově dostupnější se stává efektivní a moderní forma prevence, tzv. preexpoziciční profylaxe. Jedná se o užívání antiretrovirové léčby (tedy té, kterou užívají HIV pozitivní) jako prevence před nákazou. Dostupná je např. v tzv. *PrEP Pointech*, které provozuje *Česká společnost AIDS pomoc*.³

Zapojení hlavního města Prahy do iniciativy *Fast Track Cities*⁶ má zajistit sdílení dobré praxe, inspiraci ze zahraničí, zajímavé zdroje financování či koordinaci. Tato iniciativa vychází z Pařížské deklarace a má za úkol pomoci při naplňování cílů UNAIDS, konkrétně do roku 2030 ukončit epidemii AIDS formou strategie 90-90-90, což znamená: 90 % lidí by mělo znát, zda jsou nakaženi HIV, 90 % osob žijících s HIV by mělo užívat antiretrovirovou léčbu a 90 % osob žijících s HIV, kteří užívající antiretrovirovou léčbu, by díky ní mělo mít nezjistitelnou virovou nálož.

4 Národní referenční laboratoř pro AIDS (SZÚ). Výskyt a šíření HIV v ČR. Dostupné z WWW: <http://www.szu.cz/tema/prevence/zprava-o-vyskytu-a-sireni-hiv-aids-za-rok-2019>

5 Státní zdravotní ústav. Národní program řešení problematiky HIV/AIDS 2017-2021. Dostupné z WWW: http://www.prevencehiv.cz/wp-content/uploads/2015/05/N%C3%A1rodn%C3%AD_program_%C5%99e%C5%A1en%C3%AD_problematiky_HIVAIDS_v_%C4%8CR_na_obdob%C3%AD_2018%E2%80%932022-1.pdf

6 Viz <http://www.fast-trackcities.org/cities>

Život s HIV v ČR

Léčba osob s HIV probíhá v osmi HIV centrech: v Praze, Brně, Ústí nad Labem, Ostravě, Českých Budějovicích, Plzni a v Hradci Králové. Pacienti tam dochází zpravidla jednou za tři či šest měsíců na krevní odběry a následně konzultace s lékařem. Také jsou jim zde vydávány léky. Antiretrovirová léčba je pro občany ČR plně hrazena ze zdravotního pojištění.

HIV/AIDS a právo

Legislativně je problematika HIV/AIDS řešena zejména zákonem č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, ve kterém jsou zakotveny zásada informovaného souhlasu vs. povinné testování některých skupin obyvatel (konkrétně: dárci krve, tkání, orgánů, spermatu, těhotné ženy, osoby s poruchou vědomí /nemohou dát souhlas/ a případy nucené léčby). § 53 zákona č. 258/2000 Sb. HIV pozitivním dále ukládá povinnost podrobit se léčení, lékařskému dohledu, potřebnému laboratornímu vyšetření a dalším protiepidemiologickým opatřením, dodržovat poučení lékaře, informovat lékaře před vyšetřením nebo léčebným výkonem o HIV.

§ 53 II. ukládá HIV pozitivním osobám nevykonávat činnosti, při nichž by vzhledem ke svému stavu ohrožovali zdraví jiných osob, oznamovat praktickému lékaři, který je registruje, osobní údaje, údaje o zaměstnání a jejich změny.

V roce 2019 se objevuje kauza pražské hygienické stanice spočívající v potlačování lidských práv u osob žijících s HIV. Tato stanice na sebe v předchozích letech upozornila kauzou trestních oznámení podaných na 30 gayů žijících s HIV, kteří se v daném roce nakazili další pohlavně přenosnou chorobou. Ani jedno z trestních oznámení se nakonec nedostalo k soudu. V loňském roce začala některé osoby žijící s HIV, které se nakazily další pohlavně přenosnou nemocí, znovu kontaktovat. Dotyční dostali pozvánku od Krajské hygienické stanice, aby se dostavili k jednání komise, složené z pracovníků této stanice. Komise s dotyčnými prováděla depistáže – zjišťování informací o sexuálních partnerech a partnerkách. V některých případech byla dotyčným na místě uložena pokuta v blokovém řízení za přešupek.⁷ Problém se po zapojení právníka organizace *Česká společnost AIDS pomoc* zmenšil, některé případy ale ještě probíhají.

V roce 2019 se na tuto organizaci také obraceli lidé s problémy ohledně diskriminace v zaměstnání, kdy byla osoba žijící s HIV uznána na základě uvedení své diagnózy jako nezpůsobilá k výkonu zaměstnání.

Lidé žijící s HIV v ČR se stávají často oběťmi diskriminace v rámci lékařské péče z důvodu, že mají povinnost každého lékaře před vyšetřením o své nákaze informovat. Také soudy nepřihlížejí k výsledkům studií dokazujících, že osoby s nedetekovatelnou virovou náloží nemohou nakazit své sexuální partnery (U=U kampaň, česky N=N; nejspolehlivější=nepřenosný).⁸

7 Viz.: <https://www.hiv-komunita.cz/clanky/prazska-hygiena-znovu-pokutuje-sireni-pohlavnich-nemoci.html>

8 Viz.: <http://i-base.info/partner-study/>

Doporučení

V ČR již disponujeme nástroji, které jsou potřeba ke snižování nárůstu nových případů HIV infekce. Víme, co a jak naučit širokou veřejnost o viru HIV a jeho šíření. Postavme se stigmatizaci a diskriminaci, podporujme podmínky pro kvalitní život HIV pozitivních lidí. Je potřeba zajistit, aby byla všem lidem pozitivním na HIV zajištěna podpora a péče tak, aby mohli žít plnohodnotný a šťastný život. Potřebujeme také, aby samotné testování na HIV nebylo stigmatizováno: podstoupením testu na přítomnost HIV nedáváme najevo časté střídání sexuálních partnerů a partnerek, ale ukazujeme tím, že nám záleží na našem zdravotním stavu.

Situace sociálně znevýhodněných žáků

Cíl 4 – Zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny

Zbyněk Němec, vysokoškolský pedagog na katedře speciální pedagogiky UK

Konkrétní cíl: 4.3 Do roku 2030 zajistit rovný přístup všech žen a mužů k cenově dostupnému a kvalitnímu odbornému, učňovskému a vyššímu vzdělání, včetně univerzitního

Úvod

System vzdělávání v České republice prošel v uplynulých dvou desetiletích řadou významných změn, a zkušenosti škol i žáků ukazují, že ve většině případů šlo o změny k lepšímu. V kontextu cíle *SDG 4 Zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny* Agendy 2030 bylo v posledních letech možné zaznamenat výrazný nárůst podpory vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve školách hlavního vzdělávacího proudu, zejména patrné byly pozitivní posuny v profesi asistentů pedagoga, jejichž počet se v regionálním školství (mateřské, základní a střední školy) během tří let v podstatě zdvojnásobil. Meziročně se mírně zvyšují počty žáků se zdravotním postižením, kteří jsou vzděláváni v běžných mateřských a základních školách, narůstá i počet speciálních pedagogů, kteří se vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami učitelům v běžných školách pomáhají, celkové finanční investice státu do podpory kvalitního a inkluzivního vzdělávání se zvyšují. V obecně pozitivních posunech je ale jedna skupina, která patří mezi nejvíce ohrožené a jejíž postavení se zároveň příliš nelepší – tuto skupinu představují sociálně znevýhodnění romští žáci.

Segregované školy a třídy

Dlouhodobý problém představuje zařazování romských žáků do samostatných **segregovaných tříd a škol**. Podle údajů ministerstva školství¹ v České republice romští žáci reprezentují jen méně než 4 % z celkové populace žáků v základním vzdělávání, zároveň zde ale existuje více než osmdesát škol, ve kterých Romové představují většinu žákovského

1 MŠMT ČR (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky). Zpráva ke zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/2017. 2017. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/file/39658/>

kolektivu. Ve dvanácti z těchto osmdesáti škol jsou pak podle ministerstva vzdělávání dokonce výhradně jen romští žáci. Navíc tato evidence je založená na údajích poskytnutých řediteli a pedagogy škol, a tudíž je nutné její hodnoty brát spíše jako dolní hranici reálných čísel – experti z nevládních organizací,² kteří reflektují zkušenosti přímo z konkrétních lokalit, stejně jako i *Evropská agentura pro základní lidská práva*,³ která ve své zprávě vychází z rozhovorů s romskými rodiči, upozorňují, že ve skutečnosti jsou počty segregovaných škol a jejich romských žáků ještě vyšší.

Důvodů pro zařazování sociálně znevýhodněných romských žáků do segregovaných škol je celá řada. Z části jde o *přirozený* důsledek existence sociálně vyloučených lokalit, ve kterých dochází ke kumulaci sociálně znevýhodněných romských rodin, přičemž v místně příslušných školách pak roste počet dětí z těchto rodin. Částečně jde ale také o důsledky špatného nastavení spádovosti škol ze strany obcí, které nevhodným vymezením spádových lokalit vzniku segregovaných škol nebrání, anebo – v horším případě – tuto segregaci dokonce i tiše podporují. Podstatou roli zde hrají také proti-romské předsudky a antipatie, které způsobují odliv neromských žáků ze škol, v nichž se objevují romští žáci ve větším početním zastoupení.⁴ Některé studie⁵ na toto téma pak také ukazují, že v některých případech preferují vzdělávání v segregovaných školách i rodiče sociálně znevýhodněných romských žáků, ovšem nikoli proto, že by nechtěli své děti posílat do kvalitních a nesegregovaných škol, ale proto, že nesegregované školy často nejsou schopné zajistit jejich dětem bezpečné a šikany-prosté vzdělávací prostředí.

Výrazným problémem vzdělávacího systému ČR i nadále zůstává také **nadměrné zařazování romských žáků do vzdělávacích programů pro žáky s lehkým mentálním postižením**. S nepřiměřeně častým zařazováním romských sociálně znevýhodněných žáků do škol, dříve označovaných jako „zvláštní“, se náš vzdělávací systém potýká už od dob socialistického Československa, a bohužel ani za třicet let existence demokratického státu se nepodařilo tuto formu diskriminace přiměřeným způsobem eliminovat. V roce 2007 Česká republika dokonce prohrála soudní při u Evropského soudu pro lidská práva, kde byla zažalována osmnácti českými občany romského původu za jejich neoprávněné zařazení do zvláštních škol; kvůli následnému nedostatečnému řešení této problematiky Evropská komise v roce 2014 zahájila proti České republice řízení pro porušení povinnosti s odkazem na nedodržování zákazu diskriminace.

Přetrvávající problém s nadměrným zařazováním romských sociálně znevýhodněných žáků do vzdělávacích programů pro žáky s lehkým mentálním postižením dokladují i dostupné údaje oficiálních státních institucí.⁶ Ačkoli romští žáci oficiálně představují

2 Klempar, M. [Ústní sdělení v rámci panelové diskuze Cesty romských žáků ke vzdělávání – dopady inkluzivní reformy]. Praha, 24. 6. 2019.

3 European Union Fundamental Rights Agency. Second European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS II) Roma – Selected findings. 2017. Dostupné z WWW: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>

4 Zahraniční literatura tento jev označuje jako white-flight: tzn. útek majoritní žáků ze škol, ve kterých minorita získává vyšší početní zastoupení.

5 Amnesty International. Chce to více snahy: Etnická diskriminace romských dětí v českých školách. Londýn: Amnesty International, 2015. Dostupné z WWW: https://www.amnesty.cz/data/file/1993- chce-to-vice-snahy_vyzkumna-zprava.pdf?version=1457287650; Čada, K., Hůle, D. a kol. Analýza segregace v základních školách z pohledu sociálního vyloučení. Praha: Úřad vlády ČR, Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2019. Dostupné z WWW: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Analýza_segregace_2019_1.1.pdf

6 Amnesty International. Chce to více snahy: Etnická diskriminace romských dětí v českých školách. Londýn:

méně než 4 % populace žáků základních škol, tak v programech určených pro žáky s mentálním postižením tvoří romští žáci téměř 30 %⁷ ze všech žáků podle těchto programů vzdělávaných. Vzhledem k tomu, že současná úroveň vědeckého poznání vylučuje přímou souvislost mezi etnickým původem a výší inteligence, je tato disproporce mezi zastoupením romských žáků v jednotlivých vzdělávacích programech vysvětlitelná pouze a jedině existencí diskriminačního zacházení.

I v případě nadměrného zastoupení romských sociálně znevýhodněných žáků v programech pro žáky s lehkým mentálním postižením je celá řada důvodů a determinant, které na existenci tohoto fenoménu mají vliv. Mimo jiné se zde určitě projevuje velký podíl chyb v diferenciální diagnostice, kdy školská poradenská zařízení zaměňují důsledky sociálního znevýhodnění za lehké mentální postižení; děti pocházející z rodin s odlišnou (méně intencionální) výchovou přicházejí na vyučování do škol a i na diagnostiku do školských poradenských zařízení méně připravené, což vede k tomu, že při nezhlednění jejich domácího prostředí pak tyto děti ve škole i v diagnostickém vyšetření selhávají a jsou chybně považované za intelektově hůře disponované. Svůj díl viny pak v mnoha případech nese i malá schopnost škol reagovat na potřeby vyplývající z odlišného kulturního či sociálního zázemí dítěte.

Důsledky diskriminace a segregace

Důsledky diskriminace a segregace sociálně znevýhodněných romských žáků ve vzdělávacím systému jsou značné. Jakkoli v některých segregovaných školách pracují velmi angažovaní a obětaví učitelé, celkové nastavení vzdělávacího prostředí těchto škol je takové, že neumožňuje úplné naplnění studijního potenciálu žáků. Obdobně se nižší úrovně vzdělání romským žákům dostává i ve vzdělávacích programech pro žáky s lehkým mentálním postižením. Absolventi těchto programů či škol mají menší šance na studium na středních školách, nižší pravděpodobnost získání zaměstnání a naopak vyšší pravděpodobnost nezaměstnanosti a závislosti na systému státní sociální podpory. Na jejich horším vzdělání tak ekonomicky trátí nejen oni, ale i celá společnost. Segregace romských žáků ve vzdělávání má i sociální dopady, posiluje předsudky a antipatie mezi Romy a majoritní společností a umocňuje tak celkovou marginalizaci romské menšiny.

Amnesty International, 2015. Dostupné z WWW: https://www.amnesty.cz/data/file/1993-chce-to-vice-snahy_vyzkumna-zprava.pdf?version=1457287650; Čada, K., Hůle, D. a kol. Analýza segregace v základních školách z pohledu sociálního vyloučení. Praha: Úřad vlády ČR, Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2019. Dostupné z WWW: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Analýza_segregace_2019_1.1.pdf
Rada vlády pro záležitosti romské menšiny. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2017. Praha: Úřad vlády ČR – Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, 2018. Dostupné z WWW: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>; Committee of Ministers - Council of Europe. Communication from the authorities (“Comprehensive Evaluation of the Reform of Inclusive Education in Relation to Roma Pupils”) in the case of D.H. AND OTHERS v. Czech Republic (Application No. 57325/00). 2019. Dostupné z WWW: <https://www.coe.int/en/web/execution/submissions-czech-republic>

⁷ V roce 2016 to konkrétně bylo 30,9 %, v roce 2017 šlo o 29,5 % a v roce 2018 to bylo 29,1 %.

Doporučení

Pro budoucí odstranění diskriminace romských sociálně znevýhodněných žáků ve vzdělávání se ukazuje jako nutné:

1. Podpořit školská poradenská zařízení ve schopnosti diagnostikovat potřeby vyplývající z kulturní nebo sociální odlišnosti rodinného zázemí dítěte.
2. Podpořit školy ve schopnosti adekvátně reagovat na potřeby sociálně znevýhodněných romských žáků (zajistit více doučování/pedagogické intervence, více romských asistentů, posílit větší zapojení školy do oblasti sociální podpory).
3. Zajistit větší dohled nad zřizovateli škol v oblasti nastavování spádovosti škol a předcházení vzniku škol segregovaných.
4. Podpořit důslednější přípravu budoucích učitelů pro práci se sociálně znevýhodněnými romskými žáky.
5. Na celospolečenské úrovni podporovat jakékoli aktivity vedoucí k odstraňování předpokladů vůči Romům a posilující vzájemné soužití mezi majoritou a minoritami.

Doplňek: k pandemii COVID-19

Taktéž události letošního jara ukázaly, jak moc zranitelnou skupinou jsou v našem vzdělávacím systému sociálně znevýhodnění romští žáci. V rámci opatření proti pandemii COVID-19 zakázala vláda České republiky s platností od 11. března 2020 na více než dva měsíce fyzickou přítomnost žáků v základních a středních školách, vyučování od tohoto dne přešlo do formátu distanční výuky. Necelý měsíc po vydání zákazu realizovala *Česká školní inspekce* šetření zaměřené na realizaci distanční výuky mezi téměř pěti tisíci řediteli základních a středních škol a zjistila, že bez online komunikace s učiteli zůstává až 16 % žáků základních škol a že se zhruba devíti a půl tisíci žáky a studenty se školám nepodařilo komunikaci navázat vůbec. Zpráva ČŠI dále konstatuje, že „... nejsložitější situace je v tomto směru v regionech s nízkým socioekonomickým statusem a zejména ve vyloučených lokalitách.“⁸ Alespoň částečně řešit tuto složitou situaci se v některých regionech podařilo jen díky rozsáhlé a pružné reakci neziskových organizací.⁹ Například díky iniciativě *Česko.Digital* se podařilo od soukromých firem získat větší množství počítačů, které byly s pomocí *Člověk v tísni, o.p.s.* a řady dalších nestátních neziskových organizací distribuovány do potřebných rodin. Nadační fond *Eduzměna* ve spolupráci s *Nadací OSF* po zmapování situace škol v Kutné Hoře zajistil počítače, modemy a internetové připojení pro více než dvě desítky nejpotřebnějších žáků ze dvou místních základních škol, které jsou hojně navštěvované sociálně znevýhodněnými romskými žáky. Tyto obdivuhodné iniciativy neziskových organizací na jedné straně významně pomohly mnoha žákům a jejich rodinám, na druhé straně ale i ukázaly, jak – opět – ve své roli při vzdělávání sociálně znevýhodněných (zde romských i neromských) žáků selhává stát a jak, v místech kam aktivity neziskových organizací nedosáhnou, zůstali sociálně znevýhodnění žáci i tentokrát bez pomoci.

8 Česká školní inspekce. Vzdělávání na dálku v základních a středních školách (Tematická zpráva). 2020, s.

4. Dostupné z WWW: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el_...publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A9%20Vzdelavani-na-dalku-v-ZS-a-S5-Tematicka-zprava.pdf

9 Nadace OSF. Rodinám, které jsou offline, se vzděláváním pomůže síť neziskových organizací, dobrovolníků a firem (Tisková zpráva). 2020. Dostupné z WWW: <https://osf.cz/2020/05/04/rodinam-ktere-jsou-offline-se-vzdelavanim-pomuze-sit-neziskovych-organizaci-dobrovolniku-a-firem/>

Rovnost žen a mužů

Cíl 5 – Dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek

Text vychází z Monitorovací zprávy Social Watch o genderové rovnosti 2020, editorka: Markéta Kos Mottlová, autorky: Linda Sokačová, Branislava Marvánová Vargová, Šárka Homfray, Pavla Špondrová

Konkrétní cíl: 5.2 Eliminovat všechny formy násilí vůči ženám a dívkám ve veřejné i soukromé sféře, včetně obchodu s lidmi a sexuálního či jiného vykořisťování

Konkrétní cíl: 5.4 Uznávat a oceňovat neplacenou péči a domácí práce pomocí zajištění veřejných služeb, infrastruktury a politik sociální ochrany a prosazování sdílené odpovědnosti v rámci domácnosti a rodiny podle zvyklostí dané země

Konkrétní cíl: 5.5 Zajistit ženám rovné příležitosti a plnou a efektivní účast na rozhodování na všech úrovních v politickém, ekonomickém i veřejném životě

Konkrétní cíl: 5.c Přijmout a posílit vhodné politiky a vymahatelné právní předpisy pro prosazování rovnosti žen a mužů a posilování postavení žen a dívek ve všech sférách

Ženy a chudoba

České ženy jsou obecně více ohroženy chudobou než čeští muži. Mezi typické ohrožené skupiny patří samoživitelky a seniorky¹. Důchody žen jsou nižší než důchody mužů. Průměrná výše důchodu byla k březnu 2020 v ČR 14 397,- Kč, muži průměrně pobírali 15 781,- Kč a ženy 13 141,- Kč².

Ministryně Jana Maláčová předložila v tomto roce k připomínkovému řízení Zákon o zálohovaném výživném, který by mohl situaci samoživitelů a samoživitelek zlepšit.³ Maximální výši výživného ale návrh zákona stanovuje na 3000 Kč a je možné ho vyplácet pouze po dobu dvou let, po čtyřměsíčním neplacení a pouze pokud se v exekučním řízení ukáže výživné jako vymahatelné. Zároveň musí být podána trestní žaloba na neplatiče. Tyto podmínky v návrhu zákona mohou vést ke kriminalizaci neplatičů, zhoršení situace u nejohroženějších rodin a prohloubení odloučení mezi dětmi a rodiči.

Česká republika je známá velkým rozdílem v odměňování žen a mužů, který dosahuje 22 %. Bohužel téma snižování platových nerovností mezi muži a ženami nezískalo na vládní

1 Např. Sýkorová, D., Nytra, G., Tichá, I. (2014). Bydlení v kontextu chudoby a stáří. Ostrava: Ostravská univerzita, FSS.

2 ČSSZ: průměrná výše sólo důchodu. Dostupné na: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf/a9b4355f-343f-7f3c-eaef-485a15ec2098.

3 Sokačová, L. (2020). Ženy a chudoba in 25 let od Pekingské akční platformy. Praha: Social Watch.

úrovni vyšší podporu. Téma zůstává součástí Koncepce rodinné politiky ČR z roku 2017⁴, jedná se ale o měkké opatření - zahájení diskuze na úrovni tripartity. Nerovnosti v platech se následně projevují právě také na nerovných důchodech. Evropská komise i OECD již dlouhodobě upozorňují na to, že Česká republika nemá dostatečné kapacity zařízení péče o děti do tří let. Nedostatek míst v jeslích a školkách částečně kompenzují dětské skupiny, které jsou ale z velké části financované z Evropských fondů, což je pouze přechodné řešení.

Jednou z hlavních příčin rozdílného odměňování mužů a žen je vysoká genderová segregace pracovního trhu, které předchází i silně genderově segregované odborné vzdělávání. Ženy převažují v profesích, které jsou jako celek výrazně podhodnoceny (školařství, zdravotnictví, sociální služby), a ženy jsou také v menší míře zastoupeny na vyšších kariérních postech.

Násilí na ženách

Ženy se často stávají oběťmi násilí. Podle agentury FRA⁵ se s domácím násilím ze strany partnera setkalo 21% českých žen. Někteřou z forem psychického násilí pak zažilo 47 % žen.

Systémová řešení bohužel zaostávají. Vládě se nedaří plnit vlastní Akční plán vycházející z Pekingské deklarace.⁶ Na problematiku rozhodování soudů v případech znásilnění poukazují například analýzy organizace proFem (2017)⁷ a Úřadu vlády ČR (2018)⁸. Z výsledků analýzy organizace proFem vyplývá, že poměr ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody a trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem je u pravomocných odsuzujících rozsudků téměř 50:50.⁹ Přetrvávajícím problémem je také nedostatečné zohledňování historie násilí v rodině orgány SPOD či soudy, v důsledku čehož je nařizována mediace či střídavá péče i v případech, kdy násilí pokračuje i po rozchodu partnerů. Stává se tak například, že soud nařídí ženě, která odešla z důvodu hrozícího násilí do azylového domu s utajenou adresou, aby předávala dítě násilné osobě, čímž může dojít k ohrožení utajenosti jejího pobytu a bezpečí dalších žen a dětí v azylovém domě.

4 Koncepce rodinné politiky ČR (2017). Dostupná na: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Koncepce_rodinne_politiky.pdf

5 European Union Agency for Fundamental Rights. 2014. Violence against women: an EU-wide survey. 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

6 Úřad vlády ČR. Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) and the outcomes of the Twenty-third Special Session of the General Assembly (2000) in the context of the twenty-fifth anniversary of the Fourth World Conference on Women and the adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action 2020 https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-english-version_.pdf

7 proFem, o.p.s. 2017. Jen ano je ano – trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské úmluvy. http://www.profem.cz/shared/clanky/550/A5-JenAnoJeAno_WEB.pdf

8 Ježková, V. 2018. Přehled vhodné rozhodovací praxe soudů v případech znásilnění. Úřad vlády ČR. Odbor rovnosti žen a mužů. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/prehled_vhodne_rozhodovaci_praxe_soudu_znasilneni.pdf

9 Úřad vlády ČR. 2019. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019-2022, str. 13. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/AP-DN--grafikaFINAL.pdf>

Výsledky Analýzy dostupnosti specializovaných pobytových sociálních služeb pro dospělé oběti domácího násilí zpracované Úřadem vlády ČR v roce 2017 ukázaly, že pouze 5 z registrovaných pobytových sociálních služeb poskytuje své služby výhradně obětem domácího násilí. Těchto 5 služeb je provozováno pouze 3 organizacemi ve 2 městech ČR. Kapacita těchto služeb je cca 90 lůžek – tedy cca 30 rodinných míst.¹⁰ Doporučení Rady Evropy o minimálních standardech pro azylové domy pro oběti domácího násilí je 1 rodinné místo na 10 000 obyvatel, v ČR by jich tedy mělo být 1000 (více jak 300 rodinných míst). ČR tedy dosahuje pouze 10 % tohoto standardu.

Debata o přijetí Istanbulské úmluvy, která právě v ČR probíhá, je bohužel velmi silně zpolitizovaná. Termín „gender“ nebo „genderově podmíněné násilí“ se však vyskytuje už v Pekingské deklaraci přijaté v roce 1995.

Ženy sice nejsou v české populaci menšinou početní, zato jsou neoddiskutovatelně menšinou mocenskou. Nízké zastoupení žen v obnoveném NERVu je paradoxnějším právě tím, co ukázala současná epidemie koronaviru. Tedy to, že ženy a jejich specifické životní zkušenosti a role, které muži často nezastávají, jsou v mnoha případech nezastupitelné, a proto je nezbytné ženy a jejich zkušenosti zohledňovat. Zavádění opatření pro vyrovnání zastoupení žen a mužů v rozhodování není porušením principu rovného zacházení, ale naopak jeho naplněním. Na příkladech zemí, jako je Francie, Norsko, Belgie či Slovinsko se ukazuje, že pouze závazná opatření mají potenciál měnit status quo.

10 Analýza je dostupná z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analýza-dostupnosti-a-kvality_final_5-opravami_revize-leden.pdf

Cíl 8 – Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny I

Jiří Šteg, makroekonom

Konkrétní cíl: 8.1 Udržovat ekonomický růst na hlavu v závislosti na podmínkách jednotlivých zemí, zejména minimálně 7procentní růst HDP ročně v nejméně rozvinutých zemích

Konkrétní cíl: 8.2 Dosáhnout vyšší úrovně ekonomické produktivity pomocí diverzifikace, technologického rozvoje a inovací, mimo jiné také zaměřením se na odvětví s vysokou přidanou hodnotou a s vysokým podílem lidské práce

Konkrétní cíl: 8.3 Podporovat politiky orientované na rozvoj, které podporují produktivní činnosti, vytváření důstojných pracovních míst, podnikání, kreativitu a inovace, a podporují vznik a růst mikropodniků, malých a středních podniků, mimo jiné prostřednictvím zpřístupňování finančních služeb

Konkrétní cíl: 8.4 Postupně až do roku 2030 zlepšovat efektivní využívání globálních zdrojů ve spotřebě i výrobě a učinit vše potřebné pro to, aby ekonomický růst nebyl spojen s poškozováním životního prostředí, v souladu s desetiletým rámcovým programem trvale udržitelné spotřeby a výroby, v jehož čele stojí rozvinuté země

Konkrétní cíl: 8.5 Do roku 2030 dosáhnout plné a produktivní zaměstnanosti a zajistit důstojnou práci pro všechny ženy a muže, včetně mladých lidí a osob se zdravotním postižením, a zajistit stejnou odměnu za rovnocennou práci

Konkrétní cíl: 8.10 Posílit kapacitu domácích finančních institucí na podporu a rozšíření přístupu k bankovníctví, pojišťovnictví a finančním službám pro všechny

Udržování ekonomického růstu

Hospodářská výkonnost ČR měřena standardním ukazatelem HDP se v roce 2019 pohybovala nad průměrnou úrovní EU a růst HDP v roce 2019 dosáhl hodnoty 2,4 %.¹ Dlouhodobější trend růstu HDP spolu s tlakem odborů vedl k nárůstu mezd a výdaje domácností se staly významným faktorem hospodářského růstu, když vzrostly meziročně o 3 %.² Česká ekonomika přesto nadále zaostává ve mzdové úrovni a kvalitě života občanů za průměrem EU a ani v roce 2019 se tento odstup prakticky nezměnil. Za příznivými čísly růstu HDP se rovněž skrývá dlouhodobá strukturální porucha ČR, která se projevuje dvěma různými směry. Prvním je otevřenost ekonomiky a struktura vlastnictví kapitálu. Jako otevřená ekonomika a vzhledem ke stále ještě relativně nízké úrovni vnitřní agregátní poptávky je ekonomika mimořádně závislá na světové konjunkturu. Tento faktor je ještě podtržen výrazným podílem zahraničního kapitálu zejména v odvětvích s nejvyšší přidanou hodnotou, v jehož důsledku dochází k významným odtokům prostředků z národní ekonomiky, dlouhodobě na úrovni 6–8 % HDP. Druhým je silná orientace na automobilový průmysl, která vzhledem k procesům, které v odvětví probíhají, do budoucna představuje významný rizikový faktor. Tyto strukturální deformace jsou nadále de facto podporovány měnovou politikou ČNB s její politikou slabé koruny. Propad světové konjunktury v souvislosti s epidemií koronaviru dramaticky znásobí působení těchto rizikových faktorů, vystaví ČR těžkým hospodářským problémům a bude mít významný dopad na životní úroveň obyvatelstva.

Úroveň ekonomické produktivity

V roce 2019 nedošlo k zaznamenaným pozitivním posunům v této oblasti a v mezinárodním srovnání si ČR nevede dobře ani co do konkrétních výsledků, ani co se týče prostředků alokovaných do této oblasti. Je ovšem třeba také konstatovat, že se jedná o dlouhodobý náročný úkol, jehož splnění vyžaduje širokou spolupráci všech elementů politické a hospodářské reprezentace a společenský konsensus na strategickém směřování státu, který v ČR dlouhodobě chybí.

Rok 2019 přinesl dva základní dokumenty strategického charakteru, které by měly vytvářet makrorámce v této oblasti. Vládou byla přijata *Inovační strategie ČR*³ jako základní dokument orientující vývoj v ČR směrem k inovativním a progresivním ekonomickým aktivitám. Vláda rovněž projednala tzv. *Národní investiční plán*⁴. Ten má na rozdíl od Inovační strategie výčtový charakter potenciálních konkrétních investičních cílů. Pokud se podaří realizovat alespoň dílčí cíle Inovační strategie, zejména zrychlené uvádění inovativních řešení do praxe, pak lze očekávat pozitivní dopady na ekonomiku země. Ne však dříve než kolem roku 2025.

1 Český statistický úřad. HDP v roce 2019 vzrostl o 2,4 %, 14.2.2020. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/predbezny-odhad-hdp-4-ctvrtleti-2019>

2 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2019 a predikce na další období, 24.4.2020. Dostupné z WWW: <https://www.mpsv.cz/analiza-vyvoje-prijmu-a-vydaju-domacnosti-cr-v-roce-2019-a-predikce-na-dalsi-obdobi>

3 Inovační strategie České republiky 2019–2030. Dostupné z WWW: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha_1_Inovacni-strategie.pdf

4 Národní investiční plán České republiky do roku 2050. Dostupné z WWW: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c-1---Narodni-investicni-plan.pdf>

Rozvoj a ekonomická politika

V této oblasti přetrvává neuspokojivý stav z minulých let daný nejen dlouhodobě utvářenou strukturou ekonomiky, ale i významnou rolí bankovního sektoru s jeho orientací na velké společnosti. Neobjevily se žádné nové stimuly významněji podporující nebo usnadňující bazální ekonomické aktivity „zdola“, tedy na úrovni malých a středních podniků nebo družstevnictví, ať už výrobního, spotřebního nebo bytového charakteru. Obtížný přístup ke kapitálu zůstává nadále základní překážkou pro rozběh malých a středních podniků. Nadále de facto absentují nástroje konkrétní státní podpory této oblasti, například formou specializovaného start-up fondu. Rozběh malých kreativních a inovativních aktivit je zároveň komplikovaný složitou provozní administrativou a absencí daňových a odvodových úlev.

Pokračuje trend najímání zahraničních pracovníků na méně atraktivní a špatně placené práce, se kterým je hluboce spojen i fenomén šedé ekonomiky. Kromě negativních fiskálních dopadů oslabuje tento fenomén rovněž tlak na vytváření důstojných platových a pracovních podmínek, zejména v odvětvích stavebnictví a zemědělství, a pomáhá tak konzervovat deformovanou strukturu ekonomiky.

Využívání globálních zdrojů

Tím, že je ekonomický růst ČR významně spjat s výrobními odvětvími, je jeho vliv na životní prostředí objektivně výraznější než v zemích, kde je vyšší podíl nevýrobních odvětví. Zlepšení parametrů životního prostředí v minulých obdobích bylo do značné míry důsledkem redukce výrobních kapacit a zároveň zavedením vysokých environmentálních standardů v rozhodujících odvětvích. To je možné považovat za jeden z mála pozitivních vlivů přílivu zahraničního kapitálu.

V současné době však tento vývoj narazil na určité meze jak v národním, tak v celoevropském měřítku. EU se pokouší prostřednictvím stanovení přísných limitů různých ukazatelů ochraňovat životní prostředí bez ohledu na konkrétní podmínky a možnosti jednotlivých států, aniž by vytvořila celoevropský podpůrný finanční rámec pro odpovídající změny. Vláda ČR se proti tomuto tlaku stále silněji vymezuje například prakticky celostním odmítáním evropských politik environmentální ochrany.

V roce 2019 proto nebyly zaznamenány žádné konkrétní vládní kroky, které by směřovaly ke zlepšení situace nebo nápravě aktuálního stavu. Cíle udržitelné spotřeby a výroby zůstaly rozptýleny v jednotlivých sektorech a jejich politikách a netvoří homogenní rámcový program. Oblast ochrany životního prostředí běží jaksí samovolně cestou mnoha drobných oddělených soubojů, ale nemá významný vliv na směřování státu. Snad jedinou výjimku tvoří „boj se suchem“, které se může stát dalším významným rizikovým faktorem budoucí prosperity státu.

Produktivní a plná zaměstnanost

Pozitivní vývoj celkové zaměstnanosti v minulých obdobích se projevila i ve zlepšení některých parametrů tohoto cíle, zejména zlepšení pracovních podmínek u většiny zaměstnanců. Tlak odborů vedl ke zvýšení minimální mzdy, tím i zvýšení zaručených mezd⁵ a působil pozitivně i na celkový růst mezd a platů v ekonomice. Za tímto hlavním trendem se skrývají i pozitivní posuny v jemnějších detailech politiky zaměstnanosti, jejichž výsledkem je např. zlepšení ve vývoji zaměstnanosti žen a sblížování platové úrovně mezi pohlavími.

Zároveň v nich lze nalézt i negativní faktory, z nichž stojí za zmínku zejména nárůst krátkodobých „dynamických“ úvazků ve formě DPP a DPČ a významně nepolevující prvek zaměstnávání „načerno“. Přes příznivé aktuální parametry zaměstnanosti hrozí ČR s ohledem na její strukturální problémy a vliv epidemie koronaviru prakticky nevyhnutelný významný propad.

Domácí finanční instituce

Domácí bankovní sektor, kromě toho, že je prakticky celý vlastněný zahraničním kapitálem, orientuje svou činnost na dva hlavní segmenty. Prvním a prioritním jsou velké společnosti výrobního typu, případně velké konglomeráty finančního charakteru a druhým jsou občané. Vytváří se tak mezera nabídky pro malé a střední podniky a start-upy, které nejsou schopny vyhovět standardizovaným požadavkům většiny bank. Vláda ani zákonodárci ve sledovaném období neudělali prakticky nic pro zlepšení jejich situace. Tato oblast je navíc ze zákona doménou ČNB, jež se plně soustředí na vlastní vybrané cíle, zejména plnění inflačního kritéria a širší hospodářské souvislosti ponechává bez povšimnutí.

Ponekud lepší je situace v pojišťovnictví a finančních službách, které jsou ovšem také ovládnuty zahraničními majiteli. Finanční instituce ve vlastnictví státu (zejména Česká exportní banka a EGAP – Exportní garanční a pojišťovací společnost) se věnovaly konsolidaci vlastních bilancí po předchozích problematických letech⁶ a nepředstavovaly pro většinu firem využitelný podpůrný nástroj. Přes jistý posun nedošlo ani k výrazné změně v oblasti exekucí a osobní insolvence. Tento sektor zůstává nadále rizikem pro společnost nejen z ryze finančního pohledu, ale zejména z pohledu sociálních dopadů. Vláda se ve sledovaném období ani nezabývala příjmovou otázkou státního rozpočtu, která by například umožnila vznik rozvojového či rezervního fondu pro potřeby cílené podpory nebo ochrany společností či sektorů. V tomto bodě nedošlo k žádnému přiblížení se stanovenému cíli, spíše naopak.

5 aktuálne.cz. Minimální mzda pro rok 2020, 27.1.2020. <https://www.aktualne.cz/wiki/finance/minimalni-mzda-pro-rok-2020/r~a02230c01a9111ea8d520cc47ab5f122/>

6 Ministerstvo financí. Ministerstvo financí předkládá návrh nového uspořádání podpory exportu, 23.5.2019. Dostupné z WWW: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2019/ministerstvo-financi-predklada-navrh-nov-35256>

Doporučení

Bez společenského konsensu na strategické vizi pro Českou republiku nemůže být dosaženo odpovídajícího směřování. Politická reprezentace se opakovaně soustřeďuje na prosazování vlastních ideových principů a výsledkem je současná napjatá situace prakticky ve všech hospodářských parametrech: od struktury ekonomiky po fiskální rovnováhu. Základními elementy změny této situace by mělo být:

1. Posílení příjmové stránky státního rozpočtu.
2. Zásadní revize výdajové stránky státního rozpočtu a její racionalizace.
3. Využívání daňového a odvodového systému jako nástroje podpory a regulace, nikoliv jako čistě fiskálního momentu.
4. Zřízení Státního rezervního fondu a Státního rozvojového fondu jako nástrojů pro dynamické ovlivňování hospodářského prostředí.
5. Urychlení odpisů u investic do inovativních a progresivních technologií ve srovnání s klasickými výrobními.
6. Efektivní finanční a zákonná podpora mikro a malopodnikání včetně podnikání družstevního.
7. Posílení efektivní kontroly zneužívání zahraničních pracovníků v pracovním procesu.
8. Definitivní uzavření situace v exekucích formou „tlusté čáry“.

Šedá ekonomika

Cíl 8 – Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny II

Šárka Homfray

Konkrétní cíl: 8.5 Do roku 2030 dosáhnout plné a produktivní zaměstnanosti a zajistit důstojnou práci pro všechny ženy a muže, včetně mladých lidí a osob se zdravotním postižením, a zajistit stejnou odměnu za rovnocennou práci.

Konkrétní cíl: 8.8 Chránit práva a podporovat bezpečné a stabilní pracovní podmínky pro všechny pracující, včetně pracujících migrantů – zejména žen, a lidí s nebezpečným povoláním

Švarcsystém a jiné prekérní formy práce – ignorovaná část šedé ekonomiky

Česká republika vykazuje pravidelně velký poměr „tradičních“ pracovních vztahů, tedy pracovních poměrů v plném rozsahu stanovené pracovní doby. Statistické údaje o zaměstnanosti a situaci na trhu práce tuto skutečnost potvrzují i za poslední období: v prvním pololetí 2019 bylo 83,1 % pracujících v postavení zaměstnance.¹ To ovšem neznamená, že by neexistovaly prekérní formy práce. Ty jsou zejména v souvislosti s nastupující digitalizací, robotizací a automatizací celosvětově na vzestupu, a tento trend se nevyhýbá ani České republice. Prekérní formy práce v prostředí České republiky nemusí pro zaměstnance vždy znamenat nižší výdělek ve srovnání se standardním zaměstnáním, téměř vždy však přináší nižší míru sociálního zabezpečení a nižší celkové jistoty spojené s výdělečnou činností. To se výrazně projevilo při nástupu pandemie nového koronaviru v letošním roce. Prekérní formy práce mohou dále přinášet odliv prostředků z veřejných rozpočtů. V některých formách, zejména ve spojení se zaměstnáváním cizinců nebo v souvislosti s tzv. obchodem s chudobou pak nezřídka souvisí s korupcí a organizovanou trestnou činností.

Symptomatickou formou prekérní práce je tzv. švarcsystém, nazvaný po stavebním podnikateli Miroslavu Švarcovi, který tuto formu zaměstnávání v našem prostředí začal používat již na počátku 90. let minulého století.² Jeho podstata spočívá ve výkonu závislé práce nikoli v pracovním právním vztahu, ale jako spolupráce dvou samostatně

1 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v 1. pololetí 2019. Praha, 2019. Dostupné z WWW: <https://www.mpsv.cz/web/cz/situace-na-trhu-prace-rok-2019-1-pololeti>

2 Štětka, Jan. Ten, který rozjel švarcsystém a skončil na dlažbě. Ekonom.iHNed.cz. Praha, 2011. Dostupné z WWW: <https://ekonom.ihted.cz/c1-52306170-ten-ktery-rozjel-svarcsystem-a-skoncil-na-dlazbe>

výdělečně činných osob, tedy podnikatele – zaměstnavatele a OSVČ (nejčastěji živnostníka) jako „zaměstnance“. Tato forma spolupráce ale ve své čisté podobě znamená obcházení zákoníku práce. V zákoně o zaměstnanosti je vymezena od roku 2012 jako jedna z forem nelegální práce³ a jako takovou je možné ji sankcionovat v poměrně vysokých sazbách.

Dalšími formami prekarizované práce pak bývá agenturní zaměstnávání nebo práce mimo pracovní poměr, na základě dohody o provedení práce (DPP) nebo dohody o pracovní činnosti (DPČ). Nezřídka se také vyskytuje práce v pracovním poměru za velmi nízkou (pouze minimální nebo zaručenou) mzdu spojená s vyplácením další odměny „na ruku“, bez daní a povinných pojistných odvodů.

Z pochopitelných důvodů nelze stanovit, kolik zaměstnanců v České republice takto tzv. načerno a neoficiálně pracuje. Údaje o počtu a výsledcích kontrol Státního úřadu inspekce práce pouze potvrzují, že tento jev u nás není řídký, a s vyšším počtem kontrol roste i počet zjištění. V letech 2018⁴ a 2019⁵ odpovídal počet zjištěného nelegálního zaměstnávání více než polovině kontrol zaměřených na tuto problematiku.

Ačkoli pochopitelně není možné veškerou práci vykonávanou ve výše popsaných režimech označit za pololegální nebo nelegální, minimálně u některých forem to možné říci je. V dalších situacích pak bude často z konkrétních okolností více či méně snadno určitelné, zda se o nelegální práci jedná. Zejména u různého freelancingu a outsourcingu se již hranice mezi švarcsystémem a legitimní podnikatelskou spoluprací stírá. Dále není tajemstvím, že povědomí o pracovních formách a jejich právní regulaci není u nás vysoké a řada účastníků švarcsystému nemusí vůbec vědět, že se dopouští něčeho nelegálního.⁶

V případě dohod o provedení práce nahrazujících zkrácený úvazek v běžném pracovním poměru a zejména v případě švarcsystému přichází stát o poměrně výraznou část odvodů na daních i zdravotním a sociálním pojištění. Nevýhodné je ale toto uspořádání do značné míry i pro tyto „zaměstnance“, kteří mají nižší garance a jistoty a nižší dávky v případě nemoci, rodičovství, nezaměstnanosti nebo důchodu. Zejména v době koronavirové pandemie se projevilo, že v těchto formách je možné velmi rychle a bez jakýchkoli nároků spolupráci ukončit. Na některé životní situace těchto osob nepamatuje ani pojistná a sociální legislativa. V této souvislosti musely být některé situace řešeny speciálními výzvami, to je případ „ošetřovného“ OSVČ, které jinak nemají na dávku ošetřovného člena rodiny nárok ani pokud si (dobrovolně) platí nemocenské pojištění. Pro jiné situace musela být přijata urychlená novelizace právních předpisů – to se týkalo ošetřovného pro osoby pracující na DPP/DPČ.

3 § 5 písm. e) bod 1 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

4 Státní úřad inspekce práce. Státní úřad inspekce práce v roce 2018 uskutečnil přes 28 tisíc kontrol a uložil více než 4 tisíce pokut v souhrnné výši téměř 300 milionů korun. Opava: 2019. Dostupné z WWW: <http://www.suip.cz/pro-media/tiskove-zpravy/statni-urad-inspekce-prace-v-roce-2018-uskutecnil-pres-28-tisic-kontrol-a-ulozil-vice-nez-4-tisice-pokut-v-souhrnne-vysi-temer-300-milionu-koron/>

5 Státní úřad inspekce práce. Státní úřad inspekce práce zrealizoval v 1. pololetí 2019 přes 12 tisíc kontrol a uložil 2 tisíce pokut v celkové výši přesahující 185 milionů korun, Opava: 2019. Dostupné z WWW: <http://www.suip.cz/pro-media/tiskove-zpravy/statni-urad-inspekce-prace-zrealizoval-v-1-pololetí-2019-pres-12-tisic-kontrol-a-ulozil-2-tisice-pokut-v-celkove-vysi-presahujici-185-milionu-koron/>

6 Uhlová, Saša. V krizi se ukazuje prokletí švarcsystému. A2larm.cz. Praha, 2020. Dostupné z WWW: <https://a2larm.cz/2020/03/v-krizi-se-ukazuje-prokleti-svarcsystemu/>

Podstatné jsou i důvody, které k využívání těchto forem práce vedou. Zde je možné zmínit zejména exekuce, které jsou chronickým problémem České republiky, a které vedou k práci načerno nebo alespoň k vyplácení části odměny „na ruku“. Problémem rovněž bývá nelegální zaměstnávání cizinců z třetích zemí, které je bohužel silně spojeno s agenturním zaměstnáváním.⁷ Zde se již problém nelegální práce setkává s korupcí a organizovanou kriminalitou. Přes koordinované snahy z minulého období i určité legislativní úpravy nejde o zcela vymýtitelný jev.

Pominout není možné ani genderový rozměr této problematiky. Z projektu Sociologického ústavu Akademie věd *OSVČ jako překerní práce aneb zabraňme dalšímu znevýhodnění žen na trhu práce*⁸, ze zkušeností sdílených v projektu Ministerstva práce a sociálních věcí *Rovnost žen a mužů na trhu práce se zaměřením na (ne)rovné odměňování žen a mužů*⁹, a také z (nejen) mých pracovních zkušeností vyplývá, že řada žen OSVČ se do podnikání nepouští nutně proto, že by skutečně chtěly podnikat, ale jelikož v určitých životních situacích nemohou najít odpovídající zaměstnání. Nejčastěji je to po skončení rodičovské dovolené nebo po ztrátě zaměstnání v krátké době před možností odejít do starobního důchodu. Návraty z mateřské a rodičovské pak často stojí i za uzavíráním DPP nebo DPČ namísto zkrácených úvazků v pracovním poměru.

Zákoník práce i občanský zákoník jsou soukromoprávní normy ovládané zásadou dispozitivnosti – tedy že smluvní strany si mohou domluvit vše, co jim vyhovuje, pokud právní úprava jasně nestanoví, že to možné není. Na druhou stranu i ujednání v rozporu s dobrými mravy, nebo právní úpravu zjevně obcházející, nemusí být vždy legální. Při kontrole a postihu pololegální a nelegální práce není vždy jednoduché najít právě tuto hranici, respektive prokázat, že už jde o nelegální práci. Zároveň není možné volnost smluvních stran příliš omezit, neboť by to nebylo ani praktické, ani dost možná ústavně konformní.

Bylo by tedy dobré soustředit se jednak na odhalování a postih nelegální práce v jejich závažných formách, jednak při legislativních úpravách zvažovat varianty, které budou výhodné a praktické u práce menšího rozsahu nebo freelancingu, nebudou ale nad míru znejišťovat postavení zaměstnance ani znamenat finanční úniky na straně veřejných rozpočtů.

V neposlední řadě zde hraje roli i zdlouhavé a náročné vymáhání práva. Soudní spory při porušení zákoníku práce, vymáhání nezaplacených faktur atd. jsou časově náročné a bez odborné právní pomoci v podstatě nerealizovatelné. Pro poškozeného je pak vymáhání práva spojeno se vstupními náklady a soudním řízením v řádu měsíců i let. To jednak nezajistí uspokojení jeho nároku v době, kdy je to nejvíc potřeba, ale i snižuje důvěru v právní stát obecně.

7 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Souhrnná informace o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců za rok 2017. Praha: 2018. Dostupné z WWW: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372765/Souhrnna_informaci_o_aktivitach_realizovanych_prislusnymi_resorty_v_oblasti_potirani_nelegalniho.pdf/2e14881e-ed20-fa6e-a198-b3f7edd80c92

8 Srov. s <https://www.soc.cas.cz/projekt/osvc-jako-prekerni-prace-aneb-zabranme-dalsimu-znevychodneni-zen-na-trhu-prace>

9 Srov. s <https://www.rovnaodmena.cz/>

Doporučení

1. Důsledný sběr a analýza relevantních dat.
2. Zvýšit kapacity SÚIP pro kontrolu a postih nelegální práce.
3. Dále zpřísnit pravidla pro provozování personálních agentur, zejména pokud zaměstnávají cizince z třetích zemí.
4. Zvážit změnu právní úpravy u daňových a pojistných předpisů a práva sociálního zabezpečení i mimo krizový stav.
5. Zajistit efektivnější vymahatelnost práva, včetně odbřemenění soudů.

Cíl 9 – Vybudovat odolnou infrastrukturu, podporovat inkluzivní a udržitelnou industrializaci a inovace

Jiří Šteg, makroekonom

Konkrétní cíl: 9.1 Rozvinout kvalitní, spolehlivou, udržitelnou a odolnou infrastrukturu, zahrnující i regionální a přeshraniční infrastrukturu, na podporu ekonomického rozvoje a zvýšené kvality života, se zaměřením na ekonomicky dostupný a rovný přístup pro všechny

Kvalitní, spolehlivá, udržitelná a odolná infrastruktura

Ani ve sledovaném období nedošlo k výraznému pozitivnímu posunu v budování infrastruktury. Ta je sice schopna do jisté míry zajistit základní dopravní obslužnost území státu, ale není schopna přispívat rovnoměrně k naplnění tohoto cíle po celém jeho území. Vynucený zvýšený důraz na rekonstrukci páteřní dálniční sítě odčerpává prostředky z jiných oblastí, které chřadnou. To se týká zejména silnic nižších tříd a postupně chátrajících infrastruktury železniční.

Důsledkem je při narůstajících nárocích na mobilitu pracovní síly mj. nárůst individuální automobilové dopravy se všemi důsledky z toho vyplývajícími. ČR se v oblasti železniční dopravy navíc stává brzdou budování rychlostní sítě železnic v evropském měřítku, opět další zdroj potenciálních rizik budoucího vývoje.

Cíl 11 – Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce

Michaela Pixová, sociální geografka, Klimatická koalice

11.1 Do roku 2030 zajistit všem přístup k odpovídajícímu, bezpečnému a cenově dostupnému bydlení a základním službám, zlepšit podmínky bydlení ve slumech

11.2 Do roku 2030 poskytnout všem přístup k bezpečným, finančně dostupným, snadno přístupným a udržitelným dopravním systémům zlepšit bezpečnost silničního provozu zejména rozšířením veřejné dopravy se zvláštním důrazem na potřeby lidí v těžké situaci jako ženy, děti, osoby se zdravotním postižením a starší osoby

11.3 Do roku 2030 posílit inkluzivní a udržitelnou urbanizaci a kapacity pro participativní, integrované a udržitelné plánování a správu měst a obcí ve všech zemích

11.7 Do roku 2030 zajistit všeobecný přístup k bezpečné, inkluzivní a přístupné městské zeleni a veřejnému prostoru, zejména pro ženy a děti, starší osoby a osoby se zdravotním postižením

Z hlediska cíle dosažení udržitelných měst a obcí mají česká města v mezinárodním srovnání mnohá prvenství, která se ani v roce 2020 příliš nezměnila. Podle globálního indexu míru Česko patří k deseti nejbezpečnějším zemím světa. Z mapy kriminality vyplývá, že zatímco ke konci roku 2019 míra kriminality oproti dlouhodobému průměru mírně stoupala, v období pandemie COVID-19 naopak výrazně klesla.¹ Pro česká města je charakteristická kvalitní, rozsáhlá a cenově dostupná síť veřejné dopravy, a poměrně vysoký podíl ploch pokrytých zelení. Praha se dokonce se svými 57 % zelených ploch v roce 2018 umístila na první místo podle Green Cities Index.² Drtivá většina obyvatel českých měst žije v pěší vzdálenosti od městské zeleně a velmi hustá je také síť dětských hřišť, z nichž většina je však koncipována spíše pro děti nižšího věku. Veřejně přístupná místa pro volnočasovou zábavu mládeže jsou mnohem méně rozšířená.

1 Srov. s <https://www.mapakriminality.cz/>

2 Srov. s <https://www.pragueconvention.cz/hot-news/prague-ranked-the-worlds-greenest-city#:~:text=Dutch%20holiday%20agency%20TravelBird%20published,their%20man%2Dmade%20green%20locations>

K nejzásadnějším negativům českých měst patří snižující se dostupnost bydlení, které aktuálně patří k nejdražšímu v celé Evropské unii. Index skutečné prodejní ceny bytů v Praze a krajských městech mezi roky 2014 a 2020 vzrostl o 66 %, přičemž v posledním kvartálu roku 2019 šlo o růst cen o 4,3 %.³ Růst reálných mezd ve stejném období byl 3,6 %, zdaleka se však netýkal všech. Dostupnost bydlení klesala nejen pro ohrožené skupiny, jako jsou senioři, lidé se zdravotním postižením či samoživitelky a samoživitelé, ale dokonce i pro příslušníky střední třídy.⁴ Aktuálně se situace mírně zlepšila zejména v Praze, kde se v důsledku pandemie onemocnění COVID-19 uvolnilo velké množství bytů, které dříve sloužily krátkodobým pronájmům. Vláda ve stejné době prosadila zákon umožňující lepší kontrolu krátkodobých pronájmů.⁵ Zároveň však nedošlo k žádnému posunu v legislativě upravující sociální a cenově dostupné bydlení. Vláda se pokouší situaci řešit s pomocí investičních pobídek, o ty však ze strany obcí není velký zájem, mj. i kvůli nejistému vývoji systému dávek na bydlení. Současná ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová se snaží prosadit zrušení tzv. doplatku na bydlení, který je dávkou v hmotné nouzi.⁶ V oblasti řešení otázky ukončení bezdomovectví nedošlo k výraznému faktickému posunu, do povědomí obcí nicméně vstoupila možnost zavádění konceptu Housing First, na který lze čerpat finance z Operačního programu Zaměstnanost.⁷ Výrazným posunem byla situace během pandemie, kdy některé obce poskytly lidem bez domova dočasné přístřeší.

Velmi nepříznivý vývoj přetrvává nebo se dokonce zhoršuje v oblasti inkluzivní a udržitelné urbanizace. Veřejnost je již třetím rokem vyloučena z možnosti připomínkovat dopady developerských projektů a smí se vyjadřovat jen k projektům, u kterých probíhá EIA. V mnoha městech je proto prosazována výstavba nerespektující zájmy a potřeby místních obyvatel, a narušující místní kulturní dědictví i odolnost města vůči klimatickým změnám. V roce 2019 proto UNESCO pohrozilo zařazením Prahy na seznam památek v ohrožení.⁸ Ochranu veřejných zájmů navíc může ještě víc oslabit nově připravovaný stavební zákon. Města tak stále více mohou podléhat dopadům financionalizace nemovitostí, v nichž vybudovaný prostor slouží investičním a obchodním zájmům úzké skupiny vlastníků na úkor potřeb místních obyvatel. K výraznému zlepšení nedošlo ani v participativním plánování, které nejčastěji mívá formu pouhého informování občanů, či dokonce manipulace, resp. vytváření iluze o probíhající participaci. O tom svědčí např. iniciativa pražských spolků, která v květnu 2020 vyzvala vedení Prahy a Institut plánování a rozvoje (IPR) k většímu dbání na potřeby obyvatel a plánování udržitelné budoucnosti.⁹ Ke zlepšení v této oblasti došlo jen v některých municipalitách, kde se do politického vedení dostal výraznější počet občanských kandidátů či představitelů některých progresivnějších politických stran.

3 Srov. s <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/real-estate/CZ-Real-index-4Q-2019.pdf>

4 Srov. s <https://arnika.org/krise-bydleni-se-prohlubuje-zatimco-zisky-developeru-rekordne-rostou-praha-po-nich-musi-pozadovat-vystavbu-dostupneho-bydleni-a-sama-zacit-stavet>

5 Srov. s https://www.irohlas.cz/ekonomika/airbnb-ubytovani-praha-turismus-pronajem-koronavirus_2005140852_tkr

6 Srov. s <https://denikreferendum.cz/clanek/29780-lide-na-ubytovnach-maji-do-tri-let-prijit-o-davky-na-bydleni-planuje-malacova>

7 Srov. s <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6766524>

8 Srov. s <https://ct24.ceska televize.cz/regiony/2958221-historicka-praha-je-v-ohrozeni-varuje-unesco-z-necinnosti-vini-stat-i-radnici>

9 Srov. s <https://a2larm.cz/2020/05/za-prahu-udrzitelnou-a-sousedskou/>

Zcela katastrofální je pak reakce českých měst na probíhající změnu klimatu. Naprostá většina z nich klimatickou krizi nijak nereфлекtuje, nepřipravuje se na ní a nezavádí žádná mitigační opatření. K Paktu starostů a primátorů se dosud přihlásilo pouze 19 českých měst.¹⁰ Jen dvě obce, konkrétně pražské městské části, vyhlásily stav klimatické nouze. Hlavní město Praha si dalo tzv. klimatický závazek a aktuálně připravuje strategii pro plnění svých cílů na redukcii emisí oxidu uhličitého. Přesto však vedení Prahy aktuálně zvažuje výrazné zdražení pražské MHD kvůli ztrátám během koronavirové pandemie. Město tak zřejmě i nadále bude výrazně zatěžovat velké množství smogu pocházejícího především z individuální automobilové dopravy, která dosud není ve vnitřním městě nijak regulována.

V naprosté většině českých měst nedochází k cílenému úsilí o redukcii emisí, provádění energetických úspor, nebo regulaci automobilové dopravy, a to dokonce ani v reakci na pandemii onemocnění COVID-19, která zviditelnila problematiku znečištěného ovzduší ve městech.¹¹

Doporučení

1. Česká města by měla v první řadě posílit princip demokratického vládnutí. Občané by měli mít mnohem širší a jednodušší možnost aktivně a efektivně participovat na rozhodování o městě, v němž žijí. Místní spolky by měly být aktivněji začleňovány do rozhodovacích a plánovacích procesů.
2. Dále by se města měla aktivně zapojit do ochrany klimatu a biodiverzity, aktivně řešit sucho a ochranu půdy a krajiny. Je nutné začít plošně zavádět mitigační i adaptační opatření, a připojit se k sítím jako jsou např. Pakt starostů a primátorů či síť měst C40.
3. Je nutné regulovat financionalizaci nemovitostí a aktivně řešit její následky. Nemovitosti by měly primárně sloužit jinému účelu, než jsou investice. Zásadní je zvýšení dostupnosti bydlení pro široké spektrum sociálních skupin.

10 Srov. s <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7897-v-boji-se-zmenami-klimatu-se-vic-cini-mesta-nez-staty-pridaji-se-i-ta-ceska>

11 Srov. s <https://denikreferendum.cz/clanek/31151-svetove-metropole-po-koronaviru-ozeleni-ulice-ceska-mesta-noveho-nechystaji-nic>

Cíl 13 – Přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládnání jejích dopadů

Daniel Vondrouš, ředitel Asociace ekologických organizací Zelený kruh

Chybí nám pohled dopředu

Naše země se kudržitelnému rozvoji neblíží. Vykazujeme pokrok v sice důležitých, ale pouze dílčích oblastech, jako je výměna kotlů v domácnostech či umístování nádrží na dešťovou vodu. Základní trendy ale dobré nejsou. Česko využívá cenné suroviny hůř než průměr Evropské unie, recyklace stagnuje. Zaostáváme v rozvoji využívání obnovitelných zdrojů energie. Naše krajina vysychá kvůli klimatické změně a špatnému zemědělskému a lesnickému hospodaření. Vláda se zabývá nesmyslnými drahými plány na výstavbu vodního kanálu, do něhož bychom museli dovážet vodu, či jaderného reaktoru, kam bychom museli dovážet palivo. Přitom by stačilo jen se podívat za hranice. V Rakousku také před dvaceti lety někteří tvrdili, že má málo slunce a větru na vybudování domácích obnovitelných zdrojů. Přesto na ně vsadilo a letos se stalo osmou zemí EU, která skoncovala se spalováním uhlí.¹ U nás jsme teprve zahájili diskusi v Uhelné komisi (ta bude řešit nejen útlum těžby, ale také celkový energetický mix ČR včetně obnovitelných zdrojů energie či jádra).²

Nesrozumitelná klimatická politika

K jedné z nejméně globálních hrozeb přistupuje česká vláda velmi podivně. Počátkem prosince 2019 Andrej Babiš vyhrožoval, že zablokuje evropská jednání o ochraně klimatu.³ Následně na prosincovém summitu lídrů zemí Unie naopak potvrdil závazek, že ČR bude v roce 2050 klimaticky neutrální a nebude už dále poškozovat klimatický systém Země. V dubnu už zase kategoricky požadoval, aby Evropská unie zrušila klíčový nástroj, který má pomoci členským zemím plnění závazku financovat.⁴ V květnu pak ministr Brabec

1 Rakousko uzavřelo poslední uhelnou elektrárnu, preferuje obnovitelné zdroje. Iduces.cz, 18. dubna 2020. Dostupné z WWW: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/rakousko-uzavreni-uhelna-elektrarna-spalovani-mellach-elektrina-obnovitelne-zdroje.A200418_115205_zahranicni_kane

2 Srov. s https://www.mzp.cz/cz/news_20190730-uhelna-komise

3 Houska, Ondřej. Babiš zablokuje boj EU proti změně klimatu. Přece se nevrátíme do jeskyní, prohlásil a od Bruselu žádá peníze i podporu jádra. Hospodářské noviny. 4. 12. 2019. Dostupné z WWW: <https://domaci.ihted.cz/c1-66688770-babis-bude-blokovat-boj-eu-proti-zmene-klimatu-prece-se-nevratime-do-jeskyn-napsal-do-bruselu-a-zada-penize-na-jadro>

4 Babiš chce, aby EU zrušila Green Deal. Brusel prý plánuje likviduje ekonomiku a průmysl. Byznysnoviny.cz, 16. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://www.byznysnoviny.cz/2020/04/16/babis-chce-aby-eu-zrusila-green-deal-brusel-pry-dohodou-likviduje-ekonomiku-prumysl/>

jménem vlády oznámil, že naše země se k závazku dále hlásí a peníze z Evropy určitě potřebuje.⁵ Se svým vládním a stranickým šéfem se ovšem shodl na tom, že ČR potřebuje využívat méně obnovitelných zdrojů energie a její hospodářství může více plynout, než navrhuje EU. Vzpětí Andrej Babiš spolu s Viktorem Orbánem program finanční podpory z Evropské unie odmítl.⁶ Ke schválení je přítomná potřeba hlasu jedné každé členské země. Nepochopitelné lavírování předsedy české (a maďarské) vlády tak ohrožuje nejen klima, ale také řešení nadcházející hospodářské krize.⁷

Usycháme

Česká krajina zatím dál vysychá. Přes dvacet obcí už v dubnu stačilo omezit odběr vody na svém území.⁸ Právě projednávaná novela vodního zákona má tento nouzový nástroj ještě posílit. Stát také dotuje propojování vodovodních soustav či prohlubování studen.

Ministerstvo životního prostředí se pokouší zaměřit i na příčiny sucha. Dotuje různá drobná opatření, revitalizační projekty, zasakování vody. Motivuje domácnosti, aby zachytávaly víc dešťové vody.⁹ Dotace chce ještě navyšovat.¹⁰

Co však vláda nezvládá, jsou systémová opatření na zadržení vody v krajině. Po neúspěšném pokusu z roku 2016¹¹ se Ministerstvo životního prostředí při novelizaci vodního zákona opět nepokusilo narovnat poplatky za odběr vody. Nízké poplatky za užívání především kvalitnější podzemní vody vedou k plýtvání s ní.

Ministerstvo zemědělství prosazuje přeměrování většiny prostředků do výstavby několika velkých přehrad.¹² Ty by se ovšem budovaly v řádu desítek let, odčerpaly miliardy, ale chybějící vodu na pole a do lesů by nedostaly.

5 Houska, Ondřej. Brabec v dopise pro EU napsal, že se Česko hlásí k boji se změnou klimatu. Navzdory původní Babišově kritice. Hospodářské noviny, 22. 5. 2020. Dostupné z WWW: <https://archiv.ihned.cz/c1-66767230-brabec-v-dopise-pro-eu-napsal-ze-se-cesko-hlasi-k-boji-proti-klimatu-navzdory-puvodni-babisove-kritice>

6 Houska, Ondřej. Babiš a Orbán společně proti Bruselu: Česko a Maďarsko jako jediné rovnou odmítly plán Evropské komise na oživení ekonomiky. Hospodářské noviny, 29.5.2020. Dostupné z WWW: <https://zahranicni.ihned.cz/c1-66770610-babis-a-orban-spolecne-proti-bruselu-cesko-a-madarsko-jako-jedine-rovnou-odmity-plan-evropske-komise-na-oziveni-ekonomiky>

7 Srov. s <http://zelenykruh.cz/eu-investuje-750-miliard-eur-do-zelene-a-digitalni-obnovy-ekonomiky/>

8 Kvůli suchu už letos přes 20 obcí vyhlásilo omezení odběru vody. Další se přidávají od května. ČT24, 1. 5. 2020. Dostupné z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3087878-kvuli-suchu-uz-letos-pres-20-obci-vyhlasilo-omezeni-odberu-vody-dalsi-se-pridavaji-od>

9 Srov. s <https://www.dotacedestovka.cz/>

10 Brabec chce jednat o zvýšení letošního rozpočtu MŽP až o pět mld. Ekolist.cz, 3.6.2020. Dostupné z WWW: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/brabec-chce-jednat-o-zvyseni-letosniho-rozpocetu-mzp-az-o-pet-mlrd>

11 Adamičková, Naďa; Königová, Marie. Stát chce zdržít podzemní vody, za vodné a stočné si připlatíme. Právo, 24. 5. 2016. Dostupné z WWW: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/stat-chce-zdrzit-podzemni-vody-za-vodne-a-stocne-si-priplatime-352609>

12 Nové přehrady kvůli suchu? To je naprosto špatný koncept, zlobí se odborník Hruška. Dnešní Plus, 11. 5. 2020. Dostupné z WWW: <https://plus.rozhlas.cz/nove-prehrady-kvuli-suchu-je-naprosto-spatny-koncept-zlobi-se-odbornik-hruska-8200875>

Voda chybí především v půdě, která ji kvůli špatnému zemědělskému hospodaření nedokáže zadržet. Ani nová evropská pravidla, která vstoupí v platnost v nejbližších letech, podle expertů problém dostatečně neřeší.¹³ Česká vláda přitom prosazuje zmírnění i těchto nedostatečných změn a jejich odsunutí na později.¹⁴

Při pohledu na rozpadající se smrkové a leckde i borové monokultury je i laikovi zřejmé, že ani v našich lesích se udržitelně nehopodaří. Tedy až na několik procent lesních pozemků certifikovaných podle FSC.¹⁵

Tzv. protierozní vyhláška měla u nás začít chránit ornou půdu od července 2017.¹⁶ Jenomže meziresortní spory o její podobu termín postupně odsunuly až na leden 2021.¹⁷ Ke stejnému termínu se konečně dočkáme také omezení velikosti lánů s jednou plodinou pod 30 ha.¹⁸

Kauzy, které škodí

Ochráně přírody v národních parcích pomohla jasná dlouhodobá pravidla v podobě nové zonace.¹⁹ V praxi se stále setkáváme s ničením přírody, např. s otravami zvláště chráněných druhů, jako jsou orli.²⁰ Loňské léto se odborníci i veřejnost bouřili proti snaze Ministerstva zemědělství prosadit plošné rozhazování prudkého jedu Stutoxu na česká pole.²¹ Kauza se pak opakovala znovu letos na jaře.²²

-
- 13 Vědci nesouhlasí s podobou nové evropské zemědělské politiky. Chtějí větší ochranu půdy a krajiny. Ekolist.cz, 10. 3. 2020. Dostupné z WWW: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/vedci-nesouhlas-i-s-podobou-nove-evropske-zemedelske-politiky.chteji-vetsi-ochranu-pudy-a-krajiny>
 - 14 Vláda chce pomalejší zavádění nových zemědělských pravidel v EU, navrhuje přechodné období. Euro.cz, 28. 1. 2019. Dostupné z WWW: <https://www.euro.cz/politika/vlada-chce-v-zemedelske-politice-eu-pomalejsi-zavadeni-novych-pravidel-navrhuje-prechodne-obdobi-1437406>
 - 15 V ČR přibývá šetrně obhospodařovaných lesů s certifikací FSC (Tisková zpráva). Silvarium.cz, 22. 10. 2019. Dostupné z WWW: <http://www.silvarium.cz/zpravy-z-oboru-lesnictvi-a-drevarstvi/v-cr-pribyva-setrne-obhospodarovanych-lesu-s-certifikaci-fsc-tz-fsc-cr>
 - 16 Protierozní vyhláška se odkládá, nyní se počítá s polovinou. Zemědělský týdeník, 30. 10. 2017. Dostupné z WWW: <https://zemedelskytydenik.cz/protierozni-vyhlaska-se-odklada-nyni-se-pocita-s-polovinou-2018/>
 - 17 Odborníci i politici stvrdili nová opatření pro boj se suchem, klíčové je zadržovat vodu – v nádržích, půdě i v urbanizovaném prostředí. Ministerstvo životního prostředí, 12. 5. 2020. Dostupné z WWW: https://www.mzp.cz/cz/news_20200512-odbornici-i-politici-stvrdili-nova-opatreni-pro-boj-se-suchem-klicove-je-zadrzovat-vodu
 - 18 Ministerstvo zemědělství chce, aby pole s jednou plodinou byla maximálně 30hektarová. Ekolist.cz, 10. 10. 2019. Dostupné z WWW: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/ministerstvo-zemedelstvi-chce-aby-pole-s-jednou-plodinou-byla-maximalne-30hektarova>
 - 19 Národní parky se rozdělí na čtyři zóny, na připomínky zbývá poslední den. ČT24, 14. 3. 2019. Dostupné z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2760068-narodni-parky-se-rozdeli-na-ctyri-zony-na-pripominky-zbyva-posledni-den>
 - 20 Ochránci roky střežili orlí pár, nyní byl i s mládětem otráven. Idnes.cz, 30. 4. 2020. Dostupné z WWW: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/mrtvy-orel-morsky-pole-bzenec-otrava.A200430_132009_brno-zpravy_krut
 - 21 Reakce MŽP na rozhodnutí ÚKZUZ k plošné likvidaci hrabošů rodenticidem Stutox II. Ministerstvo životního prostředí, 8. 8. 2019. Dostupné z WWW: https://www.mzp.cz/cz/news_20190808_hrabosi_stutox
 - 22 Svoboda, Petr. Proč je nařízení o plošném rozhazování přípravku STUTOX II nezákonné? Ekolist.cz, 6. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/petrn-svoboda-proc-je-narizeni-o-plosnem-rozhazovani-pripravku-stutox-ii-nezakonne>

Zásadní negativní dopady přinášejí také některé průmyslové projekty. Těžba šterkopísku ohrožuje zdroje pitné vody v Ratíškovicích.²³ Média pátrají po viníkovi vysušení mokřadu u Uherčic.²⁴

Dopady drtivé většiny projektů na přírodu a životní prostředí již třetím rokem nesmí připomínkovat veřejnost. Jde o projekty typu obchodních center, parkovišť, velkých administrativních budov stavěných třeba na místě parku. Menšinu řízení pak představují projekty typu dálnice či spalovna, kde zpravidla probíhá EIA²⁵ a účast veřejnosti je tak díky evropským směrnicím zaručena i nadále. Hospodářská komora pro vládu připravila novou stavební legislativu, která by dramaticky oslabila ochranu těchto veřejných zájmů ze strany obcí a příslušných státních úřadů.²⁶ Navíc by za cenu obrovských nákladů nejméně na rok zablokovala rozhodování o stavbách právě v době zvýšené potřeby investic.²⁷

Využívání surovin na půli cesty

Návrh nové odpadové legislativy omezující skládkování a podporující recyklaci měla vláda na stole již v roce 2009.²⁸ Balík odpadových zákonů až nyní projednávají poslanci.²⁹ Zákony omezí skládky, především zvýšením poplatku za skládkování, ale recyklace se podpory nedočkala. Hrozí tedy, že podstatná část vytríděných obalů bude končit ve spalovně. Ministerstvo životního prostředí se také nečekaně postavilo proti rozšíření zálohování na nápojové lahve a plechovky, někteří výrobci a obchodníci se tak snaží pomoci recyklaci dobrovolně sami.³⁰

-
- 23 Moravský Písek podá odvolání v případě těžby šterkopísku u obce. Naše voda, 10. 1. 2019. Dostupné z WWW: <https://www.nase-voda.cz/moravsky-pisek-poda-odvolani-pripadu-tezby-sterkopisku-obce/>
 - 24 Mokřad, kde žili vzácní ptáci a obojživelníci, vyschl. Hledá se viník. Idnes.cz, 23. 4. 2020. Dostupné z WWW: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/sucho-mokrad-uhercice-breclavsko-ptaci.A200423_544571__brno-zpravy_vh
 - 25 Anglická zkratka pro české „vyhodnocení vlivu na životní prostředí“
 - 26 Kolínská, Petra. Bez dohody bude nový stavební zákon jen škodit. Stavebníkům nejvíce. Ekolist.cz, 17. 6. 2019. Dostupné z WWW: <https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/petra-kolinska-bez-dohody-bude-novy-stavebni-zakon-jen-skodit.stavebnikum-nejvice>
 - 27 K revoluci ve stavebním právu: digitalizace je základ, peníze určené na stěhování úředníků jsou potřeba jinde. Zelený kruh. Dostupné z WWW: <http://zelenykruh.cz/k-revoluci-ve-stavebnim-pravu-digitalizace-je-zaklad/>; Na špatný postup vládních úředníků si stěžuje i veřejný ochránce práv, chybí promyšlenost i profesionalita. Ombudsman píše premiérovi kvůli návrhu stavebního zákona. iRozhlas, 15. 4. 2020. Dostupné z WWW: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stavebni-zakon-novela-ombudsman-stanislav-krecek-mmr_2004151246_ako
 - 28 Šťastná, Jarmila. Nový zákon velí k vyššímu podílu recyklace. Odpady, 12. 3. 2009. Dostupné z WWW: https://www.mzp.cz/cz/articles_odpady090312novy_zakon
 - 29 Sněmovna přes kritiku podpořila nový odpadový zákon. České noviny, 31. 1. 2020. Dostupné z WWW: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/snemovna-pres-kritiku-podporila-novy-odpadovy-zakon/1848840>
 - 30 Adamcová, Pavla. Za použitou PET tři koruny. Mattoni rozjždí vracení lahví, neproplatí ovšem každou. Aktualne.cz, 8. 1. 2020. Dostupné z WWW: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/vratne-lahve/r~4ae11822305a11eab259ac1f6b220ee8/>

Dívat se vpřed

Mnozí politici, kteří tvoří a vymáhají pravidla pro život Čechů a Češek, jakoby se nedokázali dívat dopředu. Žijí v zajetí myšlenkových schémat, které už svět kolem nás nechal za sebou. Namísto změny evidentně špatného hospodaření v lesích a na polích jsou plánovány velké přehrady. Namísto chytřejšího získávání energie z domácích obnovitelných zdrojů je podporována stavba velkého jaderného reaktoru. Namísto nastartování cirkulární ekonomiky je prosazováno víc kontejnerů. Chybějící rozhled našich politiků a úředníků tak musí nahrazovat improvizace občanů: sázíme stromy, chytáme vodu, šijeme roušky, třídíme. Samozřejmě, že bez zapojení lidí by to nešlo. Ke skutečné změně ale potřebujeme, aby ti, co je za to platíme, lépe dělali svou práci.

Cíl 16 – Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních I

Anna Šabatová

Konkrétní cíl: 16.1 Výrazně snížit všechny formy násilí a souvisejících úmrtí všude na světě

Konkrétní cíl: 16.2 Skoncovat se zneužíváním, vykořisťováním a obchodem s lidmi a všemi formami násilí a mučení dětí

Konkrétní cíl: 16.3 Podporovat svrchovanost práva na národní i mezinárodní úrovni a zajistit rovný přístup ke spravedlnosti pro všechny

Konkrétní cíl: 16.5 Zásadně omezit korupci a úplatkářství ve všech formách

Konkrétní cíl: 16.6 Vytvořit účinné, odpovědné a transparentní instituce na všech úrovních

Istanbulská úmluva (snížení násilí)

Česká republika dosud neratifikovala Istanbulskou úmluvu, která si klade za cíl snížit počty případů násilí páchaného obvykle na ženách (tzv. domácí násilí). Přijetím úmluvy by se stát zavázal poskytovat zvýšenou ochranu obětem násilí, stíhat důsledně pachatele tohoto násilí a působit preventivně, aby k takovému násilí nedocházelo.

V návaznosti na podpis (2. 5. 2016) měla ČR úmluvu ratifikovat do září 2018, dosud se tak nestalo.¹ Debatu kolem přijetí úmluvy provází mnoho mýtů a nesprávných interpretací, což způsobilo, že nebyla zatím politická vůle úmluvu ratifikovat. Žádná politická strana si ratifikaci nevytkla do svého politického programu a jen mizivý počet jednotlivých politických

¹ Srov. s <https://www.amnesty.cz/news/4354/proc-potrebuje-ceska-republika-istanbulskou-umluvu?>

osobností ji obhajoval. Proti úmluvě se vyslovilo několik církví včetně České biskupské konference církve katolické.² Její ratifikaci naopak podpořila Českobratrská církev evangelická.³

Amnesty International a Česká ženská loby si nechaly zpracovat agenturou Fokus v letech 2015 a 2018 výzkum veřejného mínění, z něhož vyplývá, že 70 % dotázaných si myslí, že současná situace v oblasti násilí na ženách je problém a 84 % dotázaných je přesvědčeno, že je třeba posílit prevenci.⁴

Fyzické trestání dětí (násilí a mučení)

V roce 2015 konstatoval Evropský výbor pro sociální práva, že Česká republika porušuje čl. 17 *Evropské sociální charty* tím, že v právním řádu není výslovně zakotven všeobecný zákaz tělesných trestů na dětech.⁵ Přestože ČR dostala také doporučení *Výboru pro práva dítěte* ve spojené páté a šesté periodické zprávě a také při posledním univerzálním periodickém přezkumu bylo Radou pro lidská práva OSN České republice doporučováno přijetí úplného zákazu fyzického trestání dětí, od roku 2015 se v právní úpravě nezměnilo nic.⁶ V roce 2008 byla založena pracovní skupina pro prevenci násilí na dětech a byly přijaty některé strategické dokumenty, např. *Národní strategie prevence násilí na dětech na období 2008-2018*. Vláda také realizovala v roce 2008 kampaň STOP násilí na dětech. V posledních letech však všechny aktivity v této oblasti ustaly.

Dětský ombudsman

Posledních deset let se periodicky vrací otázka, zda Česká republika potřebuje dětského ombudsmana. Jde o institut, jenž by zajišťoval především osvětovou činnost mezi dětmi, posiloval participaci dětí na tom, co se jich týká, a soustavně monitoroval práva dětí včetně prosazování právních úprav, jež mají posílit bezpečí a práva dětí. Česká republika je jednou z mála zemí, které podobný institut nemají.

Asi v polovině evropských zemí je ombudsman pro děti samostatnou institucí, která je zřízena zvláštním zákonem. Další země zvolily variantu „přiřazení“ dětského ombudsmana k již existujícímu všeobecnému ombudsmanovi, s tím, že novelizovaly zákon a personálně instituci posílily. V České republice bylo uspořádáno několik odborných konferencí se zahraniční účastí, které se užitečností takové instituce zabývaly. Je třeba říct, že český veřejný ochránce práv (ombudsman) již k dnešnímu datu v řadě oblastí v souladu se zákonem dělá to, co má být náplní činnosti dětského ombudsmana, nikoliv však vše, neboť nemá zákonný mandát a ani materiální a personální zabezpečení pro část úkolů, které mezinárodní standardy v této oblasti předpokládají.

2 Srov. s <https://www.cirkev.cz/temata/istanbulska-umluva>

3 Srov. s <https://www.amnesty.cz/news/4354/proc-potrebuje-ceska-republika-istanbulskou-umluvu>

4 Srov. s <https://www.amnesty.cz/news/4354/proc-potrebuje-ceska-republika-istanbulskou-umluvu>

5 Srov. s <http://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=cc-96-2013-dmerits-en>; <https://www.justice.cz/web/msp/preklady-vybranych-nazoru-vyboru1>

6 Srov. body 148-153 zde: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/r/p/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/univerzalni-periodicky-prezkum-58715/>

National human rights institution (NHRI)

Česká republika stále nemá tzv. národní lidskoprávní instituci (NHRI) ve smyslu Pařížských principů.⁷ Nemá tedy nezávislou instituci, která by systematicky v plném rozsahu všech závazků chránila, monitorovala a podporovala dodržování základních práv. Tento deficit se mj. stal předmětem doporučení během třetího univerzálního periodického přezkumu (UPR) v listopadu 2017.⁸ V září 2019 proběhl v Senátu PČR kulatý stůl k možnosti zřídit NHRI, ale bez konkrétního veřejně známého výsledku.⁹

Vězeňství

České věznice trpí dlouhodobě přeplněností. Index vězeňské populace je jeden z nejvyšších v Evropské unii. V posledním roce se poprvé po mnoha letech podařilo počet vězňů snížit. K 31. březnu 2020 byl index vězeňské populace v ČR 197 (tj. počet vězňů na 100 000 obyvatel). Pro srovnání: v roce 2016 to bylo 213 a v roce 2018 203 vězňů na 100 000 obyvatel. V poměru k oficiálně udávaným kapacitám byly české věznice k tomuto datu naplněny na 105 %. Pokud jde o poměr osob vězněných ve vazbě, je to 8,3 % z celkového počtu vězňů, 8,2 % osob v českých věznicích jsou cizinci, mladistvých bylo k témuž datu vězněno 0,3 %.¹⁰ Problému přeplněnosti věznic se při své poslední návštěvě věnoval i evropský Výbor pro zabránění mučení.¹¹

Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS)¹²

Úřad má plnit v českém institucionálním systému dvě funkce – dohled nad veřejnými zakázkami a roli antimonopolního dozoru. ÚOHS však dlouhodobě trpí neefektivitou, problematickými rozhodnutími, uzavřeností úřadu před veřejností, politickým ovlivňováním. Za tento stav je odpovědný a dlouhodobě kritizovaný předseda úřadu Petr Rafaj.

Od roku 2016 bylo na základě poslaneckého návrhu do zákona o zadávání veřejných zakázek včleněno ustanovení, jež zpoplatňuje 10 000 Kč podání podnětu, jimž může veřejnost upozornit na nesrovnalosti v zadávání veřejných zakázek.¹³ Toto ustanovení kritizovaly

7 Tzv. Pařížské principy byly vypracovány na mezinárodním workshopu národních lidskoprávních institucí v Paříži v říjnu 1991. Byly později přijaty Komisí OSN pro lidská práva a valným shromážděním OSN v rezoluci 48/134 z roku 1993. Principy definují postavení a fungování národních lidskoprávních institucí.

8 Srov. body 24-27 zde: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/univerzalni-periodicky-prezkum-58715/>

9 Srov. s <https://www.senat.cz/cinnost/galerie.php?aid=25497>

10 Srov. s <https://www.prisonstudies.org/country/czech-republic>

11 Srov. s <https://rm.coe.int/168095aeb2>

12 Tento bod je zpracován zejména na základě informací z webových stránek Transparency International. Srov. s <https://www.transparency.cz/kauzu/nefunkcni-uohs-v-siti-politicke-korupce/>

13 Ustanovení § 259 zákona 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek.

nejen protikorupční organizace,¹⁴ ale i veřejný ochránce práv,¹⁵ který provedl šetření a konstatoval nesprávnou praxi a porušení principů dobré správy v nakládání s nezaplacenými podněty. Protikorupční organizace *Transparency International* se obrátila na Ústavní soud s návrhem na zrušení tohoto ustanovení a v listopadu 2019 uspěla. Veřejný ochránce práv vstoupil do řízení jako vedlejší účastník.¹⁶ Ustanovení zpoplatňující podání podnětu bylo jako protiústavní zrušeno.¹⁷

ÚOHS, který má být významným protikorupčním činitelem, není důvěryhodnou institucí, která by odpovědně přispívala k potírání korupce. Důvěryhodnost úřadu snižuje i to, že předseda Rafaj byl v médiích zmiňován v souvislosti s několika korupčními kauzami, mj. s trestním stíháním Jiřího Švachuly.¹⁸

Ombudsman

V únoru 2020 proběhla řádná volba čtvrtého veřejného ochránce práv (VOP)¹⁹. Poněkud překvapivě Poslanecká sněmovna zvolila ombudsmanem Stanislava Křečka, který v letech 2013 až 2019 vykonával funkci zástupce VOP.

Stanislav Křeček upoutal pozornost již v minulosti některými svými vyjádřeními zpochybňujícími existenci diskriminace v české společnosti a v březnu 2020 (v době koronakrizy), krátce poté, co se ujal funkce, měl několik nevhodných výroků v souvislosti s větším množstvím stížností na neumožnění přítomnosti otce u porodu. Tato vyjádření vyvolala znepokojenou reakci právnické veřejnosti, která Stanislavu Křečkovi adresovala otevřený dopis.²⁰

Počátkem roku 2020 vznikl na Úřadu vlády pod vládní zmocněnkyní pro lidská práva návrh zákona o dětském ombudsmanovi zmiňovaném výše, který počítá s tím, že by to byla samostatná instituce. To je jistě legitimní varianta. Návrh zákona je však zpracován tak, že poměrně drastickým způsobem zasahuje do zákona o veřejném ochránci práv. Návrhem zákona by došlo k výraznému omezení působnosti veřejného ochránce práv. A to v původní stížnostní agendě, kde by vyňala z působnosti ochránce všechny věci, které se dotýkají dětí. Takže by je veřejný ochránce práv nadále nemohl šetřit. Ochránce je totiž také ná-

14 Transparency International, Oživení, Rekonstrukce státu

15 Evidence stanovisek veřejného ochránce práv. Srov. s <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6780>

16 Evidence stanovisek veřejného ochránce práv. Srov. s https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/Vyjadreni_VOP_k_navrhu_na_zruseni_259_ZZVZ_sp_zn_Pl_US_24-19_002.pdf

17 Tisková zpráva Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 13. 11. 2019. Srov. s <https://www.uohs.cz/cs/informacni-centrum/tiskove-zpravy/verejne-zakazky/2694-ustavni-soud-zrusil-poplatek-za-podnet-v-oblasti-verejnych-zakazek.html>

18 Valášek, Lukáš; Jelínková, Adéla. Politik ANO stíháný za manipulaci zakázek dle policie ovládal antimonopolní úřad. Aktualne.cz, 4. 2. 2020, Dostupné z WWW: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politik-ano-stihany-za-manipulaci-zakazek-dle-policie-ovlada/r~825e8408469711ea926e0cc47ab5f122/>

19 Institut veřejného ochránce práv (ombudsman) byl zřízen zákonem 349/1999 Sb. Funguje již dvacátým rokem a stal se všeobecně přijímanou institucí s vysokou mírou důvěryhodnosti u veřejnosti (srov. s <https://www.stem.cz/duvera-obcanu-v-kontrolni-institute/>)

20 Právníci a akademici dnes odeslali otevřený dopis Stanislavu Křečkovi. Požadují, aby vykonával funkci ombudsmana řádně. Právnický server Právo 21, 14. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://pravo21.online/domova-svet/pravnici-a-akademici-dnes-odeslali-otevreny-dopis-stanislavu-kreckovi-pozaduji-aby-vykonaval-funkci-ombudsmana-radne>

rodním preventivním mechanismem (od roku 2006) a také monitorovacím orgánem pro úmluvu o právech lidí s postižením (2018), což jsou závazky vyplývající z mezinárodních úmluv. Je také místem pro prosazování rovnosti podle evropských směrnic. Návrh zákona o dětském ombudsmanovi předpokládá vynětí všech částí agend, které se dotýkají dětí, z působnosti ombudsmana. Jde o necitlivý zásah do velmi dobře fungující instituce. Místo aby zákon o dětském ombudsmanovi vyplnil mezery v ochraně práv dětí, které nepochybně existují, a vznikla komplementární instituce, je předkládána poměrně nesystémová snaha, která by vedla k oslabení dosud velmi dobře fungující instituce. Existují vážné obavy ze vzniku kompetenčních nejasností a ze ztráty synergického efektu v působení ombudsmana. Odbornost, ale i dvacet let budovaná důvěra veřejnosti by mohly být vážně narušeny. Nelze se vyhnout pochybnostem o skutečných motivech předkladatele návrhu, které než výrazem zájmu o posílení dětských práv jsou spíše momentální politickou agendou předkladatele a možná i příležitostí k oslabení (u části politické reprezentace) neoblíbené instituce veřejného ochránce práv. V této souvislosti je příznačné, že návrh zákona, který by měl zásadním způsobem zasahovat do působnosti úspěšně etablovaného nezávislého kontrolního mechanismu, je předkládán jako poslanecký návrh. Tímto postupem se totiž výrazně omezuje prostor pro vedení odborné diskuze stran jednotlivých variant řešení i o jednotlivých ustanoveních návrhu ve standardním meziresortním připomínkovém řízení. Výsledná podoba zákona tak bude záviset zejména na politické podpoře, kterou si návrh získá v Parlamentu ČR.

Soudy

Již řadu let se vede debata, zda nezřídít v ČR nejvyšší soudcovskou radu jako orgán soudcovské samosprávy a nepřenesť na ni z Ministerstva spravedlnosti část odpovědnosti za fungování soudního systému. Zastáncem této ideje je především Soudcovská unie ČR, což je profesní sdružení soudců založené v roce 1990.²¹ Výkonná moc se k tomu staví spíše skepticky a zdá se, že v současnosti není politická vůle prosadit toto řešení.

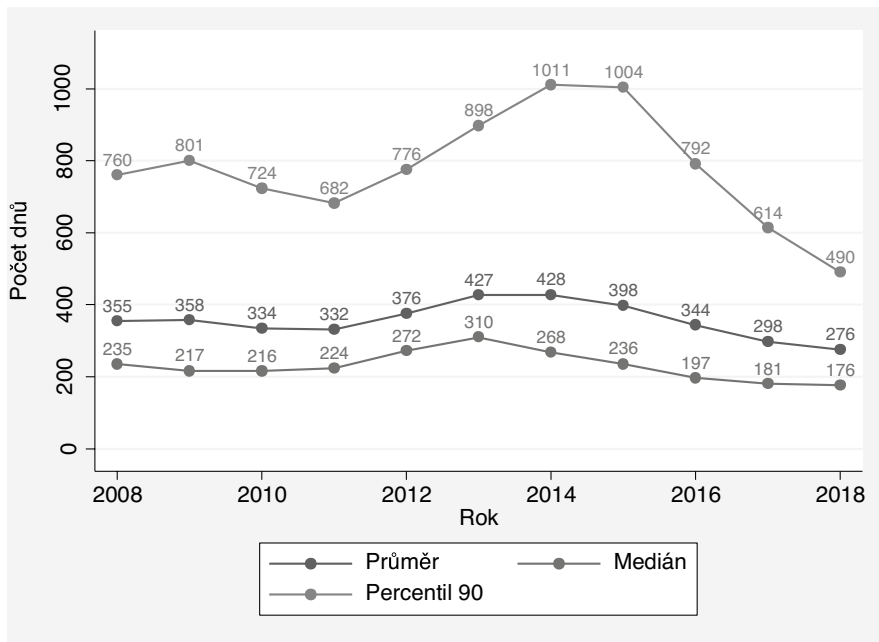
Ze statistik vyplývá, že funkčnost soudní soustavy se v posledních letech o něco zlepšila, podařilo se zkrátit zejména délku civilního řízení, i když existují poměrně velké rozdíly mezi jednotlivými okresy. V roce 2018 činila v průměru 276 dní. Trestní řízení se v tomtéž roce naopak o den prodloužilo, a trvalo tak průměrně 202 dní. Rovněž u krajských soudů se délka civilních řízení zkrátila a délka trestních řízení vzrostla.²² Nejdelší lhůty jsou ve správním soudnictví, jež je bohužel personálně velmi poddimenzované.²³

21 Srov. s <https://www.soudci.cz/Default.aspx>

22 Srov. s https://www.justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2018_vyrocní_stat_zprava.pdf/7a0eb503-6fd7-4b70-b31f-882398651520

23 Srov. s https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/nss-nejvyssi-spravni-soud-michal-mazanec-zatizeni-soudu-predseda_1910081044_luk

Graf 1: Délka civilního řízení u okresních soudů v letech 2008–2018²⁴

Nezávislost soudů nebývá v zásadě zpochybňována, jednotlivá selhání – např. soudci Jiří Berka,²⁵ Ondřej Havlín²⁶ nebo Ivan Elischer²⁷ – nejsou chápána jako systémová a zdá se, že existuje vůle tato selhání trestně stíhat.

Počátkem roku 2019 přinesl týdeník *Respekt*²⁸ informaci o tom, že se vedoucí Kanceláře prezidenta republiky Vratislav Mynář pokoušel ovlivnit některé soudce, aby rozhodli podle preferencí prezidenta (ústavní soudce Vojtěch Šimíček). Zprávy o těchto snahách byly publikovány s určitým zpožděním, když už bylo zřejmé z výsledku rozhodnutí, že tyto snahy nebyly úspěšné. Celá záležitost vyvolala debatu o tom, do jaké míry je vhodné, aby se soudci setkávali s představiteli moci výkonné.

24 Srov. s <https://justice.cz/web/msp?clanek=vyrocni-statisticka-zprava-o-stavu-ceskeho-soudnictvi-za-rok-2018-prinasi-pozitivni-uda-1>

25 Srov. s https://www.idnes.cz/usti/zpravy/soud-soudce-jiri-berka-plat-zprosten-vykonu-soudcovske-funkce-nastoupil-do-vezeni.A190411_115555_usti-zpravy_pakr

26 Srov. s <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/soudce-havlin-odsouzeny-za-korupci-opustil-vezeni-40295918>

27 Srov. s <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/soudce-elischer-si-v-kancelari-prepocitaval-statisticke-korun-40303308>

28 Kundra, Ondřej; Procházková, Andrea. Pozor, volá Mynář. *Respekt*, 5. 1. 2019. Dostupné z WWW: <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/2/vola-mynar>

V prosinci 2019 jmenoval prezident republiky ústavním soudcem Pavla Šámala, tím se uvolnilo místo předsedy Nejvyššího soudu ČR. Dne 20. 5. 2020 byl prezidentem republiky předsedou Nejvyššího soudu jmenován Petr Angyalossy. V souvislosti s tím se objevily informace,²⁹ které naznačovaly, že Hrad hledá „poslušného“ kandidáta. Prezidentka Soudcovské unie Daniela Zemanová se k proceduře jmenování vyjádřila kriticky: „Postup, kdy prezident mlčí, nepodává o výběru kandidátů žádné informace, není zřejmé na základě, jakých kritérií a informací se rozhoduje, nelze označit jako transparentní ani důvěryhodný.“³⁰

V posledních letech se vede v soudcovské a právní komunitě intenzivní debata o nutnosti zveřejňovat pokud možno všechna soudní rozhodnutí a o pravidlech výběru pro jmenování soudců. Ministerstvo spravedlnosti připravuje v tomto smyslu novelu zákona o soudech a soudcích.

Ústavní žaloba na prezidenta

V roce 2019 byla Senátem Parlamentu ČR schválena ústavní žaloba na prezidenta republiky pro hrubé porušení ústavy.³¹ Jádrem žaloby byly zásahy prezidenta a zaměstnanců Hradu do justice. V Senátu se pro podání žaloby vyslovila potřebná třípětinová většina (48 z 75 přítomných senátorů). K podání žaloby ústavnímu soudu je však zapotřebí také třípětinového souhlasu Poslanecké sněmovny, a ten žaloba nezískala.

Pandemie COVID-19

Od března 2020 čelí Česká republika, tak jako postupně prakticky všechny země světa, epidemii, později prohlášené WHO za pandemii. Při velmi zběžném pohledu na to, jak různé země na pandemii reagovaly, lze najít mnoho shodného a zdá se, že se Česká republika nijak výjimečně neodlišovala od jiných evropských zemí. Přesto je důležité tuto situaci zhodnotit, z pohledu principů demokratického právního státu, a to zejména proto, že byla použita mimořádná opatření, jež zasahovala do základních práv, a státní struktury a celá společnost čelily situaci, s níž se v minulosti nesetkaly.

Ukázalo se, že český právní řád má nástroje, jak zareagovat, a vláda jich využila. Součástí ústavního pořádku České republiky je ústavní zákon o bezpečnosti ČR, jehož ustanovení § 2 reaguje na všechny myslitelné mimořádné situace: „Je-li bezprostředně ohrožena srvcხოვანობა, územní celistvost, demokratické základy České republiky nebo ve značném rozsahu vnitřní pořádek a bezpečnost, životy a zdraví, majetkové hodnoty nebo životní prostředí anebo je-li třeba plnit mezinárodní závazky o společné obraně, může se vyhlásit podle intenzity, územního rozsahu a charakteru situace nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav.“³² Závažné ohrožení životů a zdraví tedy zmocňuje k vyhlášení

29 Kundra, Ondřej. Muž, který se vydává za emisara Hradu, řeší obsazení Nejvyššího soudu. Respekt, 21. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://www.respekt.cz/agenda/respekt-muz-ktery-se-vydava-za-emisara-hradu-resi-obsazeni-nejvyssiho-soudu>

30 Srov. s <https://www.ceska-justice.cz/2020/05/sefka-soudcovske-unie-zemanuv-vyber-predsedy-ns-neni-duveryhodny/>

31 Srov. s <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2878169-senat-schvalil-navrh-ustavni-zaloby-na-prezidenta-zemana>

32 Viz Ústavní zákon 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

nouzového stavu jak pro území celé republiky, tak např. na úrovni krajů. Na ústavní zákon navazuje prováděcí zákon,³³ který vymezuje působnost a pravomoc státních orgánů a orgánů územních samosprávných celků a práva a povinnosti právnických a fyzických osob v souvislosti s krizovou situací. Významným právním nástrojem je také zákon o ochraně veřejného zdraví,³⁴ v jehož ustanovení podle § 69 je celá řada opatření, která mohou orgány ochrany veřejného zdraví přijímat při epidemii.

Přes určité váhání v počátcích epidemie/pandemie byla relativně včas přijata zásadní opatření. Byl vyhlášen nouzový stav podle krizového zákona a další opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví.

Plošné zákazy mnoha činností – zrušení školní docházky, omezená možnost vycházení a omezená možnost pohybu (a to včetně limitování sociálních kontaktů), zákaz přeshraničního pohybu – se ukázaly stejně jako v jiných zemích účinnými prostředky a pomohly pandemii postupně zvládnout. Všechna tato opatření jsou samozřejmě zásahy do základních práv, a přestože slouží legitimnímu cíli, je třeba si vždy klást otázku, zda jsou přiměřená a nezbytná. Tuto otázku může zodpovědět pouze soud. České soudy se také k několika otázkám kriticky vyjádřily.

Volební senát Nejvyššího správního soudu se dne 1. dubna 2020 vyjádřil ke skutečnosti, že vláda v rámci mimořádných opatření odložila doplňovací volby do Senátu na Teplicku. Toto rozhodnutí vlády senát považoval za nezákonné a nedemokratické. Dle mínění volebního senátu NSS tak mělo být učiněno zákonem, jak předpokládá ústavní zákon o bezpečnosti ČR, a nikoliv rozhodnutím vlády. Předseda volebního senátu zdůraznil, že „...chránit je třeba nejen zdraví, životy a hospodářství, ale i demokratický ústavní a právní stát.“³⁵

Správní senát Městského soudu v Praze rozhodoval 23. dubna 2020 na návrh odborníka na zdravotní právo Ondřeje Dostála o zákonnosti mimořádných opatření přijatých Ministerstvem zdravotnictví a čtyři z těchto opatření zrušil pro překročení věcné působnosti, neboť Ministerstvo zdravotnictví nebylo oprávněno taková opatření vydat. Soud nijak nepochybnil obsah a rozsah těchto opatření jako takových, ale konstatoval, že jdou nad rámec zmocnění, které ministerstvu dává zákon o ochraně veřejného zdraví. Konstatoval, že tak závažné zásahy do základních práv může činit jen vláda jako celek, a to na základě krizového zákona v režimu nouzového stavu. Soud nezrušil opatření okamžikem vyhlášení rozsudku, ale dal vládě lhůtu několika dnů, aby mohla svými nařízením přijmout stejná nebo obdobná opatření v souladu s právem.³⁶

Součástí mimořádných opatření v době nouzového stavu byl také zákaz vycestovat z České republiky. Protože podle Schengenské dohody lze přijmout určitá opatření k ochraně veřejného zdraví na hranicích a omezit volný pohyb, je možné zakázat, respektive omezit vstup do země z obavy před šířením nákazy. Jako nelogický se jeví spíše zákaz vycestovat českým občanům ze země. Po určité době trvání tohoto zákazu se začalo veřejně diskutovat o jeho ústavnosti. Je totiž zřejmé, že zákaz vycestovat neměl dostatečný právní základ. V médiích se objevila zpráva, že skupina senátorů se chce obrátit na Ústavní soud, aby toto

33 Zákon 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

34 Zákon 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví.

35 Srov. s http://www.nssoud.cz/Volebni-senat-rozhodoval-o-existenci-politického-hnuti-pritom-se-vyjadril-k-kladou-odlozenym-volbam/art/32769?tre_id=205

36 Srov. s https://www.justice.cz/documents/14569/0/14+A+41-2020+%28Dostál_mimořádná+opatření%C3%AD%29_final2A/0c4f37b8-fd5f-4670-a306-0c5fedaa568b

nařízení jako protiústavní zrušil.³⁷ Téměř současně na základě ústavní stížnosti jednotlivce odmítl Ústavní soud zákaz vycestování věcně projednat, neboť stěžovatel nebyl oprávněným navrhovatelem.³⁸ Několik ústavních právníků také veřejně vyjádřilo své pochybnosti o ústavnosti tohoto nařízení, takže vláda ho nakonec v té nejtvrděší podobě zrušila sama.

Pokud bychom chtěli celkově zhodnotit kroky vlády v průběhu pandemie COVID-19, lze konstatovat, že česká vláda přijímala převážně obdobná opatření jako celá řada evropských zemí. Pokud zvolila procesně nesprávný postup z hlediska ústavního pořádku, zafungovaly správní soudy a splnily svou roli strážce ústavních principů. Je škoda, že Ústavní soud se věcně k opatřením nevyjádřil. Ústavní stížnosti, které dosud projednal, z procesních důvodů odmítl.³⁹

Lze říci, že i přes určitou chaotičnost vláda v zásadě zareagovala včas, pokud jde o plošná omezení, a díky tomu epidemie neměla tolik obětí na životech jako v některých jiných evropských zemích.

Doporučení:

1. Dokončit ratifikační proces Istanbulské úmluvy.
2. Zřídit národní lidskoprávní instituci.
3. Přijmout zákon o dětském ombudsmanovi, tak aby vhodně doplňoval oblasti působení, které veřejný ochránce práv dosud nepokrývá.

37 Srov. s <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/senatori-pripravuji-stiznost-k-ustavnimu-soudu-kvuli-zakazu-obcanu-vycestovat-ze-zeme/>

38 Usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 10/20 ze dne 5. 5. 2020. Dostupné z WWW: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/Usneseni/Pl_US_10_20_vcetne_disentu.pdf

39 O tom, že rozhodnutí Ústavního soudu jsou sama kontroverzní, svědčí i množství disentních stanovisek, jež jsou k nim připojena.

Vývoz zbraní

Cíl 16 – Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních II

Peter Tkáč –

autor pôsobí v NESEHNUTÍ, kde sa venuje antimilitarizmu a monitoringu vývozu českých zbraní

Konkrétní cíl: 16.4 Do roku 2030 výrazně snížit pohyb nezákonných finančních prostředků a zbraní, usilovat o navrácení odcizeného majetku a bojovat proti všem formám organizovaného zločinu

Českému zbrojářskému priemyslu sa i v roku 2019 darilo, keď podľa odhadov *Asociácie obranného a bezpečnostného priemyslu* dosiahol export českých zbraní hodnotu 17 až 18 miliárd korún, čo je oproti predošlému roku nárast až o 3 miliardy.¹ Momentálne nie je známe, kde tie zbrane skončili, pretože oficiálne štatistiky za rok 2019 ešte neboli zverejnené, stane sa tak pravdepodobne až v lete roku 2020. Z údajov za predošlé roky² ale vieme, že české zbrane a tzv. vojenský materiál až príliš často končí v krajinách nedemokratických a/alebo ovládaných diktátorskými režimami (Vietnam, Spojené Arabské Emiráty, Saudská Arábia, Egypt) či potykajúcimi sa s ozbrojeným násilím (Mexiko, USA). Narastá taktiež export aj import zbraní do/z Izraela, ktorý už niekoľko desaťročí okupuje palestínske a sýrske územia.

V roku 2019 ale vyčnievajú dve udalosti, vďaka ktorým sa problematizovali vývozy českých zbraní aj vo verejnej debata. Prvým je prípad Českej zbrojovky, keď tak trochu s nečakaným zistením prišiel americký denník *The New York Times*,³ podľa ktorého sú pušky tejto firmy vo veľkom používané pytlakmi v národných parkoch južnej Afriky. Pušky Českej zbrojovky mali dokonca tvoriť neuveriteľných 90 % všetkých zbraní nájdených u pytlakov v Mozambiku a Juhoafrickej republike. Podľa denníku prestala Česká zbrojovka do oblasti vyvážať zbrane až po tom, čo jej vládne orgány USA pohrozili, že ju pridajú na blacklist.

Táto správa vydaná na prelome rokov 2018 a 2019 nevyvolala v Českej republike spochiatku veľký ohlas a ostala prakticky bez povšimnutia. Do verejnej debaty sa ale vrátila v lete, keď sa na MFF Karlovy Vary spustila kritika kvôli tomu, že Česka zbrojovka bola

1 Srov. s <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/export-zbrani-loni-stoupl-na-17-az-18-mld-kc/1856465>

2 Srov. s <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/o-licencni-sprave/vyrocní-zpravy-o-kontrolě-vyvozu-vojenského-materiálu--rúcních-zbraní-pro-civilní-použití-a-zboží-a-technologieí-dvojího-uzití-v-cr--247454/>

3 Srov. s <https://www.nytimes.com/2018/12/25/us/politics/rhinos-poachers-south-africa-czub.html>

jedným z oficiálnych partnerov festivalu. Spúšťačom kritiky boli facebookové posts, na ktorých sa zbrojovka hlásila k podpore festivalu a na ktorých bola vyobrazená kamera a dvojnásobný anglický nápis „We love shooting“.⁴ Na prvý pohľad preto perfektný slogan, avšak v spojení s firmou, ktorá vyzbrojuje egyptskú juntou,⁵ či ktorej zbrane prispievajú k vyhynutiu nosorožcov pôsobí nechutne cynicky. Proti partnerstvu medzi festivalom a zbrojovkou tak vystúpilo niekoľko desiatok umelcov a umelkýň⁶, vďaka čomu sa otvorila debata o etickosti sponzoringu zo strany zbrojárskeho priemyslu, ako aj o etickosti zbrojárskeho priemyslu vôbec. Bol to veľmi dôležitý moment, pretože doteraz sa darilo firme budovať si image „tradičnej českej firmy“, vyrábajúcej „najmodernejšie produkty“ žiadané „po celom svete“.⁷

Ďalším, o niečo pozitívnejším, prípadom z minulého roku bolo zastavenie vývozov českých zbraní do stále viac autoritatívneho Turecka. Dôvodom bola októbrová invázia tureckej armády do severnej Sýrie s cieľom získať kontrolu nad tamojšími kurdskými oblasťami. Paradoxne tejto vojenskej agresii pôvodne dal zelenú aj český premiér Andrej Babiš, keď koncom septembra turecké plány na vytvorenie „bezpečnostnej zóny“ podporil počas stretnutia s tureckým prezidentom Erdoganom v New Yorku.⁸ Krátko predtým stihol Babiš Turecko ešte navštíviť a lobbovať tam za zakázky pre české zbrojárske firmy.⁹ Pod zvyšujúcim sa tlakom doma¹⁰ ako aj z EÚ nakoniec česká vláda otočila, inváziu odsúdila a vývoz zbraní zastavila.¹¹

Tieto opatrenia boli rozhodne správne, otázne ale je, ako dlho vydržia. Z nedávnej minulosti totiž poznáme prípad Egypta, kam česká vláda spolu s krajinami EÚ vývozy zbraní v roku 2013 zastavila.¹² ČR spolu s EÚ vtedy reagovali na masaker spáchaný juntou keď počas jedného dňa zabil v auguste 2013 niekoľko stoviek demonštrujúcich. Česká republika ale pár mesiacov po tomto masakre vývozy obnovila¹³ a to bez toho, aby sa situácia v Egypte z pozície ochrany ľudských práv akokoľvek zlepšila.

4 Anglické slovo shooting môže znamenať natáčanie filmu ale aj strelbu.

5 Srov. s <http://zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/cesi-dodaji-egyptske-policii-desitky-tisic-pistol-1061249>

6 Srov. s <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/ceska-zbrojovka-vary-festival/r~f03db8129b3511e9ab10ac1f6b220ee8/>

7 Srov. s https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/evropska-unie-zbrane-sef-zbrojovky-zakaz.A170227_2308590_domaci_hro

8 Srov. s <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/prisluhuje-erdoganovi-a-nepochopil-situaci-babis-posvetil-turecky-plan-a-ted-otaci-kritizuji-poslanci-80499>

9 Srov. s <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-babis-a-ministr-havlicek-podporili-v-turecku-zajmy-ceskych-firem-175990/>

10 Srov. s <https://denikreferendum.cz/clanek/30270-babis-podporil-turecky-plan-bez-znalosti-reality>

11 Srov. s <https://www.novinky.cz/zahranicni/turecka-invaze/clanek/cesko-zastavilo-vyvoz-zbrani-do-turecka-40299840>

12 Srov. s <http://domaci.ihned.cz/svet-evropa/c1-60464750-evropska-unie-se-vlozila-do-egyptskeho-konfliktu-pozastavi-licence-na-vyvoz-zbrani>

13 Srov. s <http://www.armadinoviny.cz/129-000-ceskych-pistol-pro-egypt.html>

Ďalším dôvodom k obavám sú štatistiky¹⁴ zverejnené holandskou vládou začiatkom júna 2020. Podľa nich bolo z prístavu v Rotterdame vyvezených 10 miliónov kusov pištoľových a puškových nábojov pôvodom z Českej republiky. A to v apríli 2020, teda 6 mesiacov po zastavení vývozov českých zbraní do Turecka! Momentálne nie je známe, odkiaľ sa munícia do Rotterdamu dostala, ani či bola z ČR vyvezená pred alebo až po uvalení zbrojného embarga, ak by sa však ukázalo, že česká vláda obchádza vlastné nariadenia, bol by to jeden z ďalších škandálnych prípadov, keď ČR uprednostňuje finančné záujmy zbrojárskych firiem a záujmy najrôznejších diktátorov pred ochranou ľudských práv vo svete.

14 Srov. s <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/documenten/rapporten/2016/10/01/overzicht-doorvoer-militaire-goederen>

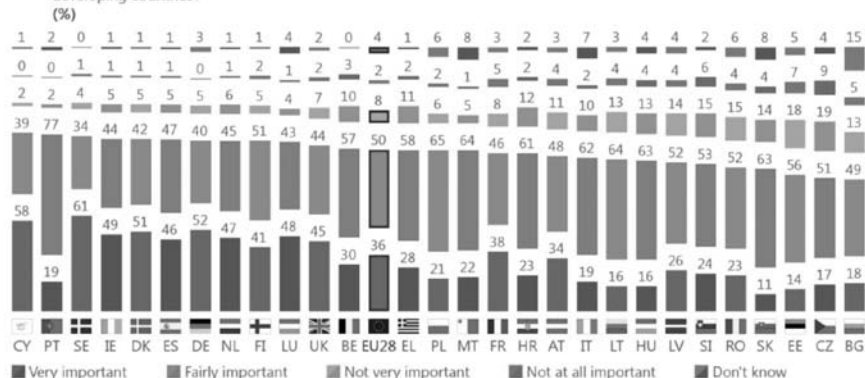
Cíl 17 – Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování

Tomáš Tožička, rozvojový expert

Mezinárodní partnerství je základním předpokladem pro naplnění Cílů udržitelného rozvoje. Česká republika bohužel nepatří mezi země, v jejichž vnitřní či zahraniční politice by mezinárodní partnerství hrálo důležitou roli. To se ukazuje v oblasti rozvojové spolupráce, na spravedlivém a poctivém výběru daní i na postojích české veřejnosti.

V České republice v roce 2019 si podle výzkumů Eurobarometru 67 % lidí myslelo, že je důležité či velmi důležité pomáhat lidem v rozvojových zemích.¹ Vzhledem k tomu, že 15 % lidí na to nemá žádný názor, je důležitost mezinárodní solidarity většinovým názorem. Nicméně je to druhý nejnižší výsledek v rámci zemí EU. Navíc je to pokles proti roku 2018, kdy na stejnou otázku pozitivně odpovědělo 78 % dotazovaných.²

QH1 In your opinion, is it very important, fairly important, not very important or not at all important to help people in developing countries?

Graf: Podle vašeho názoru je velmi důležité, docela důležité, nepříliš důležité, nebo naprosto nedůležité pomáhat rozvojovým zemím? Zdroj: Special Eurobarometer 494.

1 Special Eurobarometer 494. "EU citizens and development cooperation", European Union, 2019.

2 Special Eurobarometer 476. "EU citizens and development cooperation", European Union, 2018.

Na tento trend poklesu podpory upozorňuje *Social Watch* pravidelně. Na klesající podpoře rozvojové spolupráce a mezinárodní solidarity má přímý podíl Ministerstvo zahraničních věcí a Česká rozvojová agentura. Tyto dvě instituce se rozhodly radikálně omezit programy pro informování veřejnosti a vzdělávání o mezinárodní problematice. Výsledkem je, že stále méně občanů chápe důvody pro mezinárodní spolupráci. To se bohužel projevuje i na práci velké části médií, jejichž informace jsou zkrácené, což ovšem může být dáno i zájmem majitelů mediálních domů.

Výběr daní a daňové ráje

Jedním ze základních pilířů mezinárodního partnerství je posilování schopností států, jednotlivců i komunit k tomu, aby si co nejvíce mohli pomoci sami. Proto je také jedním z podílů zlepšování ve výběru daní na národní i mezinárodní úrovni.

Současné i minulé snahy vlád jdou však spíše proti tomuto záměru. Vláda premiéra Petra Nečase připravila na sklonku svého působení několik novel zákonů, které Parlament ČR schválil, jež přiblížily Českou republiku k daňovým rájům. Šlo především o novelu zákona o daních z příjmů, která zaváděla nulové zdaňování dividend a snížení daní investičním fondům. Ta byla posléze zrušena za vlády Bohuslava Sobotky.³

Nečasova vláda připravila také novelu občanského zákoníku, kam začlenila svěřenské fondy. Ty byly připraveny tak, aby skryly pravé vlastníky firem, ale aby je tito mohli dále de facto ovládat.⁴ Svěřenské fondy jsou dnes jedním z nejužívanějších nástrojů anonymizace vlastníků a zbavování se odpovědnosti za škody. Nejznámější kauzou využití tohoto nástroje v ČR je osoba Andreje Babiše, který se jím snaží vyhnout střetu zájmů, jelikož do svěřenských fondů převedl svůj koncern Agrofert, který však stále nepřímo ovládá.⁵

Daňové ráje dnes skrývají podle odhadů *Tax Justice Network* až 32 tisíc miliard amerických dolarů.⁶ Podle *United Nations University* jsou daňovým únikům více vystaveny země se slabými institucemi a nižším ekonomickým rozvojem. Bohužel, jak jsme psali již v minulých zprávách *Social Watch*, Česká republika se dlouhodobě řadí mezi země s největšími daňovými úniky na světě.⁷

Andrej Babiš se už jako ministr financí zaměřil na přeshraniční podvody s DPH. Nicméně k vyhýbání se daním a daňovým únikům velkých firem se dlouhodobě staví vlažně. Vláda sice oficiálně deklaruje podporu některým daňovým opatřením, ale naši nejvyšší představitelé se jen zřídka účastní klíčových politických jednání.

3 Tramba, David. Česko - daňový ráj? Vláda to pohřbila. *Ekonom*, 29. 1. 2015. Dostupné z WWW: <https://bit.ly/2AFRN6w>

4 Pelantová, Petra. Fondy nikoho míří do Česka. *Euro.cz*, 25. 2. 2011. Dostupné z WWW: <https://bit.ly/2ZHgiEv>

5 Guryčová, Krystýna. Audit o střetu zájmů: Babiš stále nepřímo ovládá Agrofert, určil účel i protektory svěřenských fondů. *I-Rozhlas*. 5. 12. 2019. Dostupné z WWW: <https://bit.ly/3gFBHlr>

6 TJN, Estimates of tax avoidance and evasion, 2017. Dostupné z WWW: <https://bit.ly/2ZFus90>

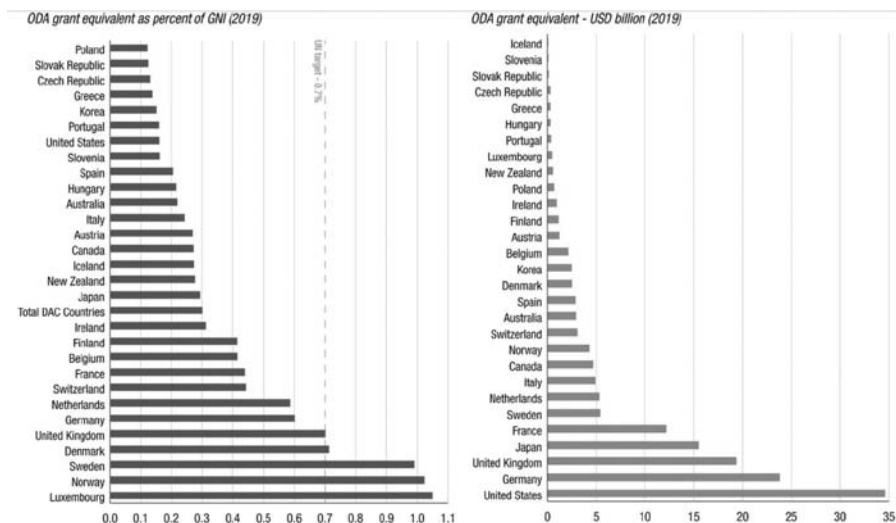
7 Zpráva *Social Watch*. 2011. Dostupné z WWW: <http://www.socialwatch.cz/?cat=60>; Zpráva *Social Watch*. 2016. Dostupné z WWW: <http://www.socialwatch.cz/?cat=60>

Spolupráce s rozvojovými zeměmi

V květnu 2015 Evropská rada⁸ znovu potvrdila svůj závazek dosáhnout společné rozvojové asistence ve výši 0,7 % hrubého národního důchodu.

Evropská unie jako celek patří mezi největší přispěvatele rozvojové spolupráce na světě a její příspěvek 75,2 miliardy EUR tvoří 55,2 % z celkové globální podpory. Bohužel Česká republika se na tomto partnerství podílí zanedbatelně. Její příspěvek tvoří pouze 0,13 % HND, což je třetí nejnižší podíl v rámci zemí OECD.⁹ Méně dává už jen Polsko a Slovensko – 0,12 % HND. Celkově to znamená 310 milionů dolarů, přičemž méně dává pouze Slovensko a Island, jehož příspěvek však tvoří 0,27 % HND. K lehkému nárůstu v roce 2019 došlo hlavně díky zvýšení příspěvku do Světové banky.¹⁰

Větší část peněz na rozvojovou spolupráci míří do tzv. multilaterální podpory. To jsou především příspěvky agenturám OSN, Světové bance, Mezinárodnímu měnovému fondu a podobně.

Graf: Oficiální rozvojová spolupráce zemí OECD, jako procento HND a v miliardách USD.

8 Evropská rada sestává z nejvyšších představitelů jednotlivých států Evropské unie, určuje základní směřování EU a spolu s Radou Evropské unie patří k nejmocnějším rozhodovacím tělesům v EU.

9 OECD, DAC. Předběžné výsledky oficiální rozvojové spolupráce v roce 2019. Interaktivní tabulka online, 2020. Dostupné z WWW: <https://tabsoft.co/2X6Ej6n>

10 OECD. Aid by DAC members increases in 2019 with more aid to the poorest countries. Paris, 16. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-data/ODA-2019-detailed-summary.pdf>

Podle statistik OECD z roku 2018 Česká republika přispěla přímo rozvojovým zemím necelými padesáti devíti miliony USD (ca 1475 mil. Kč). Přesto, že Česká rozvojová agentura i Ministerstvo financí ČR stále mluví o potřebě nerozdměňovat finance, posílá peníze do devadesátky zemí. Nejvíce peněz, více než čtvrtina, bylo určeno pro středně příjmové ekonomiky v Evropě, přičemž největšími příjemci byly Bosna a Hercegovina, Turecko, Moldávie a Ukrajina. Téměř dvacet milionů dolarů bylo určeno do Asie, kde mezi největší příjemce patřily Gruzie, Afghánistán, Myanmar a Kambodža. Ze Západoasijských zemí se nejvíce dostalo na Irák, Sýrii a Jordánsko. Podstatně narostl příspěvek pro africké země, především ty subsaharské. Celkem se jednalo o 12 milionů dolarů, z nichž nejvíce připadlo Etiopii, dalšími zeměmi s příspěvkem vyšším než milion USD byly pouze Zambie a Mali.¹¹

Česká rozvojová spolupráce je tedy roztržštěná a finance jsou distribuovány bez zjevné koncepce. Vzhledem k celkově malému přímému příspěvku rozvojovým zemím se nedá mluvit ani o efektivitě vynaložených prostředků, ani o jejich účinnosti.

Česká vláda se odmítala podílet na řešení uprchlické krize v rámci EU s odvoláním na vlastní bezpečnost a s tím, že bude pomáhat přímo v zemích, odkud uprchlíci přicházejí.¹² Z uvedených statistik však vyplývá, že žádná ze skutečně postižených zemí nedostala žádnou významnější podporu. Výjimkou je Turecko, které s 3,5 miliony uprchlíků patřilo mezi nejpostiženější země. Nicméně v tomto případě se nejedná o zemi, z níž uprchlíci pocházejí. Podpora Turecka je dlouhodobý politický kalkul, jehož cílem je udržet uprchlíky mimo hranice EU a to i na úkor porušování lidských práv.¹³

11 Statistiky OECD. Aid (ODA) disbursements to countries and regions [DAC2a]. Dostupné z WWW: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REF_TOTAL_ODF

12 ČTK. Soud EU: Odmítáním uprchlických kvót porušily země své povinnosti. 2. 4. 2020. Dostupné z WWW: <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/soud-eu-odmitanim-uprchlickych-kvot-porusily-zeme-sve-povinnosti/>

13 AIDA. Country Report: Turkey, 2019. Update. ECRE, 2020. Dostupné z WWW: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey>

CO JE SOCIAL WATCH?

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Mezinárodní síť Social Watch dnes tvoří 96 národních platform, v nichž je sdruženo několik set organizací. Platforma vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Po přijetí Cílů udržitelného rozvoje na summitu OSN v roce 2015 se Social Watch zaměřuje také na monitoring implementace těchto mezinárodních závazků a to jak na národních úrovních, tak i globálně.

Social Watch vydává každoroční zprávy o pokroku a nedostatcích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Výroční zprávy se staly první stálou monitorovací iniciativou v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví na národní úrovni a poprvé spojily tato dvě témata v nadnárodním měřítku.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

ČESKÁ KOALICE SOCIAL WATCH

Česká koalice Social Watch vznikla v roce 2008 jako neformální síť organizací a expertek a expertů z různých oblastí.

V roce 2015 došlo k formálnímu založení organizace Social Watch Česká republika a v současnosti jsou členy:

- ADEPTTs
- Alternativa Zdola
- EDUCON
- Ekumenická akademie
- EUROSOLAR
- Fórum 50 %
- NESEHNUTÍ
- Svět bez válek a násilí
- Trast pro ekonomiku a společnost
- Wontanara

Česká koalice Social Watch je podporována jejími jednotlivými členskými organizacemi, některé aktivity jsou hrazeny z příspěvků jednotlivců, organizací či z projektů.

Kontakt: předseda Social Watch ČR, tomas.tozicka@educon.cz

Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz
a www.socialwatch.org

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka na důstojný život.

Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz a www.socialwatch.org.

ISBN: 978-80-270-8056-4

9 788027 080564